

INHOUDSOPGAVE

De mens is toeval noch doel – 2 BEN WARNER	2	Onderscheiding LEON WECKE	17
Filosofie, waar blijf je nou? FRANS COUWENBERGH	5	Onze leerstoel ANTON van HOOFF	18
Een atheïst bezoekt... 1: Jehova's getuigen MARLIES de JEL	7	Geloof maakt meer kapot JOHN VRIJ	19
Het Nieuwe Testament als fictie JAN WILLEM NIENHUYS	10	Gevangen LEON WECKE	21
Nachtlichtmeditatie FLORIS van den BERG	12	De kosmos en wij GERHARD ELFERINK <i>REACTIES</i>	22
Onbestemde gevoelens over Vrijdenkersdag ANTON van HOOFF	14	Marokkanen, PVV-aanhangers en... ENNO NUY	23
Op bezoek bij vrijmetselaars DIK KRUIHOF	14	Reactie op Fons Tel GERHARD ELFERINK	24
Uitbreiding redactie JAN van der WERFF	15	Homo's tegen overbevolking RENÉ van ELST	25
Van bidbankje tot DVG MARLIES de JEL	15	Boekenlijst De Vrije Gedachte	27
Een nieuw redactielid RENÉ van ELST	16	Obductie HANS LOUIS KOEKOEK	28

De mens is noch toeval noch doel - 2

BEN WARNER (Rotterdam, 1946), communicator, voormalig hoofd Communicatie Gasunie/GasTerra, interim-bekleder Bijzondere Leerstoel Strategische Communicatie UvA, nu schrijver

De essentie is tijd van uitproberen

Om tot leven te komen moesten de basiselementen eerst verbindingen aangaan. De kans op een 'samenwerking', die achteraf de moederbron van alle levensverbindingen zou blijken, is ook weer zeer klein, zo beredeneren de wondermensen. Dit voedt andermaal het idee van de onwaarschijnlijkheid, maar een ander enorm getal biedt juist perspectief op die waarschijnlijkheid., zoals de rekensom van Kaufmann indiceert. Het is de factor tijd en dat wordt vaak over het hoofd gezien. Het heelal beschikt over een bijkans eindeloze beproevingstijd. Ga maar na.

Als de aarde 4,5 miljard jaar geleden of daaromtrent is gevormd en na enige honderden miljoenen jaren de eerste verbindingsdynamiek start, verstrijken er 2000 miljoen jaren, voordat er verbindingen zijn, die we eukariotische cellen noemen; cellen met een membraan en een kern. Stel die beginperiode van al die verbindingspogingen bijeen op een tijdverloop van 1 miljard jaar. 1000 miljoen jaar van *trial and error*. Elk moment vinden er pogingen tot fusies en versmeltingen plaats op diverse plekken. Elke seconde wel ergens in die oersoep. Het is in werkelijkheid een continu proces van foetale complexiteit. In totaal gaat het dan om 31.404,6 biljoen secondes of pogingen tot klonteren. Aangezien het op verschillende plaatsen gelijktijdig kon gebeuren, ligt dit aantal nog veel hoger. Dat is, het zij nogmaals gezegd, zo'n onvoorstelbare hoeveelheid pogingen, dat het helemaal geen verwondering wekt dat het een keer slaagde, vooropgesteld dat het aangaan van verbindingen als zodanig tot de mogelijkheden behoorde. Anders gezegd: als er eindeloos tijd bestaat, benadert de kans dat elke verbinding waartoe het vermogen en de omstandigheden aanwezig zijn tot stand komt de 100 procent. Dat dit vermogen besloten ligt in de aard van de materie, is onmiskenbaar gebleken. Het gaat tot op de dag van vandaag voort. Denk alleen maar eens aan de compositie van alle hemellichamen met hun atomaire en moleculaire combinaties en het feit, dat de basiselementen voor de menselijke vorming bestaan uit de producten van stervende sterren.

Een belangrijke factor in dat ontwikkelingsproces is het vermogen dat we kennen als autokatalyse, waarbij een zichzelf genererende activiteit aan de orde is. Het proces schept deels zijn eigen omstandigheden en voorwaarden. Een tweede factor van

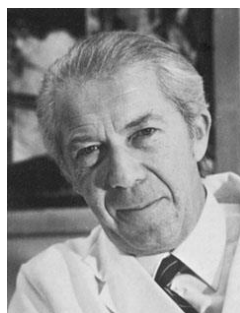
bijzondere betekenis is wat Nobelprijswinnaar De Duve (bioloog en chemicus) de communicatie tussen cellen door middel van chemische signalen noemt; een chemisch-natuurkundig informatievermogen. (*Life as a cosmic imperative*, 1995, blz 108).

Dit is voor mij geen redenering conform het anthropische principe. De kosmos is geen product van onze constatering. Onze constatering is een uitkomst, één van de vele, binnen het kosmische informatieproces. Het is een proces, waarvan we beginnen te bevroeden wat de conceptie zou kunnen zijn geweest. Wij staan tegenover een spiegel, de kosmos niet. De spiegelende kosmos laat ons gewaarworden van onszelf en de eigen geschiedenis dankzij het ingebouwde vermogen die wording terug af te lopen.

De complexiteit heeft het niveau bereikt, waarbij het aan zelfanalyse doet.

Onze woorden golden toen niet

Kern van de organische fase is, dat er een verbinding tot stand kwam met als eigenschap het vermogen tot zelfreproductie. Als men redeneert dat dit resultaat het doel van het proces was, dan kan men het geen incident noemen. Het lag immers besloten in de gang van zaken, in de samenloop van omstandigheden. Dit fysische proces had geen doel. Het kent wel een uitkomst en uitkomsten zijn onvermijdelijk gegeven een zekere samenloop. Het verbindingsresultaat was zo'n onvermijdelijkheid. Al die trials en errors omvatten helemaal geen errors. Ja, van ons uit geredeneerd als het vooropgezet was om leven te creëren. Als je leven wilt construeren en je stelt je een doel in de tijd en de investeringen dan is elke mislukte poging een error. Maar er was geen sprake van doel tot leven. Er was ook geen investering. Energie wordt >>

Christian de Duve

immers niet minder of meer, maar kent alleen omvormingen. En er was evenmin tijdverlies, want er was geen plan met tijdgrenzen en resultaatseisen. Tijd is een dimensie van het proces en daarmee zijn eigen klok of liever gezegd zijn eigen duur. Niets of niemand kwam tijd tekort. Was er dan ten minste sprake van toeval? Nee, ook dit niet, als met toeval onvoorzien of de onberekenbare gebeurtenis wordt bedoeld. Ten tijde van deze kosmische constructieperiode viel er niets te voorzien; dat is een menselijke term en eigenschap, die pas veel later, eigenlijk pas kortgeleden om de hoek is komen kijken als complexiteitsproduct. Het denken, plannen of reflecteren moest als proceskwaliteit nog worden 'geboren'. En achteraf blijkt het op zich ook niet onberekenbaar; in onze tijd concluderen de wondermensen, de zaak rekenkundig beschouwend, dat het als onwaarschijnlijkheid moet worden aangemerkt. De zekeraars kunnen, ook rekenkundig, tot het tegenovergestelde komen, zoals ik in dit artikel de zaak benader. Het was geen toeval maar een samenloop van omstandigheden, waarop kwalificaties vanuit ons beoordelingsvermogen verder niet van toepassing zijn, behalve als we er achteraf, nu dus, over nadenken.

Maagdelijke ontvangenis

Materie, juist ook op het allerkleinste niveau, heeft als fundamentele eigenschap het vermogen tot samengaan en afstoting en in het verlengde daarvan tot complexiteit. Hier op aarde heeft dit type proces geleid tot ons soort complexe constructies, omdat deze gang van zaken enige duizenden miljoenen jaren kon doorgaan onder omstandigheden die hiertoe gunstig waren. Een deel van die omstandigheden werd nota bene door het proces zelf veroorzaakt. Het hele proces als proces kan vergelijkenderwijze als een vorm van maagdelijke ontvangenis en een lange draagtijd worden getypeerd. Dat het alles bijeen heeft kunnen gebeuren blijkt uit het actuele bestaan der dingen, maar vooral ook uit het onomstotelijke gegeven dat het ook nu nog zo plaatsvindt, zowel hierop aarde als op vele andere plaatsen in de kosmos en – dit is nog wel zo'n sterk gegeven – dat we het ook zelf in laboratoria elk dag identiek uitvoeren.

Of er elders in het heelal nog vormen van menselijk leven bestaan weten we (nog) niet. Ook hier weer geldt dat er enorme aantallen in het spel zijn en dat kansberekeningen naar twee kanten toe toepasbaar zijn. Het heelal bevat honderden miljarden zonnen met minstens zoveel planeten,

zodat de kans op leven ergens anders in het heelal zonder absolute zekerheid als realistisch kan worden aangemerkt of als niet uit te sluiten. Het kan een levensvorm zijn die afwijkt van de onze, eentje die niettemin als leven kan worden betiteld. In ieder geval zijn er sporen van organisch materiaal in meteorieten aangetroffen en als dit geen oude brokstukken van de aarde of de maan zijn, is dit andermaal een aanwijzing voor een vergelijkbare procesgang elders in ons zonnestelsel of daarbuiten.

Mensen die mensen maken

De kennis van mensen gaat vandaag de dag zover dat we de kosmos voorzien van nieuwe verbindingvormen of variaties op bestaande, niet alleen chemische, maar ook biologische combinaties. Of we die nieuwigheden ook een verrijking mogen noemen, staat nog te bezien. De wondermensen staan er afwijzend tegenover. De zekeraars schorten hun kwalificaties nog op. Bij deze een vergaand voorbeeld. Nieuwe mensen kunnen tot geboorte worden gebracht door middel van de methode van de in-vitrofertilisatie, waarbij sperma en eikel in een technische paringshandeling fuseren zonder dat er een man of vrouw lijfelijk aanwezig hoeft te zijn. Over niet al te lange tijd geldt die onnodige, lijfelijke aanwezigheid zelfs voor een dokter of in-vitrodeskundige. De techniek staat voor niets. Vanuit een zekere optiek wordt het nog complexer als we bedenken dat de sperma- en eicelleveranciers niet eens meer in leven hoeven te zijn. De gestorven eikel-moeder kan ook nog eens maagd zijn. Het klinkt krankjorem maar we hebben dan dode verwekkers. Er komen ook fusiemoeders. Dat is het geval als een verder gezonde eikel een mankement vertoont. Stel de te bevruchten eikel bezit een onvolkomen, risicodragende stof, waarvan de plaats door een gezonde vervanger uit de eikel van een andere vrouw wordt overgenomen. Als die fusie-eikel wordt bevrucht, heeft het kind dus twee moeders als vruchtleverancier en de vader twee vrouwen, van wie één als echtgenote, hoewel dit natuurlijk niet per se zo hoeft te zijn. Onder omstandigheden kan het ook nog zo zijn dat een derde vrouw als draagmoeder voor de baarmoeder zorgt. Science fiction? Integendeel, het is al toegepast.

Dergelijke ontwikkelingen, zo kan ik mij voorstellen, zullen de wondermensen als afschuwelijk in de oren klinken. Zij staan dan wederom voor een uiterst lastige opgave om aan de zekeraars uit te leggen, waarom hun geheiligde maker mensen heeft geschapen die in staat zijn mensen te >>

scheppen op hun eigen manier, overigens op basis van de al aanwezige grondstoffen, bouwelementen en constructietechniek. Dan heeft de gedachtelijn van zekeraars, dat de kosmos als samenstelsel van energie, materie, vormen en tijdsduur in beginsel tot alles kan geraken dat binnen de eigenschappen van die stelselcomponenten mogelijk is, geen kansberekening meer nodig. Ook geen etiket van onvoorzien of toeval. We staan erbij en kijken ernaar en doen het doelbewust.

Er is doel genoeg

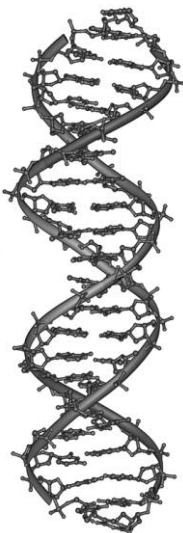
Zoals in het voorbeeld van aminozuren zijn de combinatiemogelijkheden bijkans eindeloos. De natuur heeft ze bij lange na niet eens allemaal uitgeprobeerd. De tussenvorm onderweg die we mens noemen is binnen die kosmische procesmogelijkheden nu op zijn manier bezig met het maken van nieuwe chemische verbindingen en wie weet nog wat meer straks. Leze de vorige paragraaf. Maar alle knappe koppen en denkers bij elkaar weten zelf niet eens met welk einddoel en kennen het eindresultaat evenmin. Hier en daar op de korte termijn staat ons iets voor ogen, zoals verbindingen voor sterkere materialen, voor bezwangering waar de tot kort voor natuurlijke methode niet kon zorgen, voor medicijnen die nu nog onbehandelbare ziektes zullen gaan uitbannen of verlenging van de levensduur bewerkstelligen, maar waarom en waartoe we allemaal nog meer in staat zijn op de lange termijn gezien weten we niet. We hebben pijnlijk genoeg met al onze 'superieure' kennis en inzicht geen lange-termijndoel. Zelfs met onze bijzondere hersenvermogens, met besef van het ontstaansproces en het begrip toekomst hebben we nog niet uitgemaakt waarheen we op weg (willen) zijn. Mensen mogen zich dan wel bewust zijn van een doel op korte termijn, maar we zijn niet het proces zelf, doch er onderdeel van. We zijn zogezegd op reis met onbekende bestemming. Voortbestaan, overleven al is het maar in onze nazaten is alles wat we te berde brengen op dit punt. En dat is strikt genomen ook niet origineel want dat 'doel' vinden we terug bij alle organische entiteiten.

7 Miljard mensen op weg naar de 10 miljard vormen samen een gigantisch complex van hersenen en kennisgroei. Onze toenemende kennis van de genetische code, van de werking van DNA, van de diepere functies en werking van het brein en de quantumnatuur brengt ons verder op die weg van

het Rijk der Verbindingen, omdat we er steeds meer achter komen hoe het werkt. Als ik mij ergens aan verbonden moet weten, dan is het aan dit proces en nog wel als onderdeel ervan.

Is doelloos leven niet waardeloos en daarmee ons hele bestaan rijp voor nihilisme? Naar mijn mening in het geheel niet. Om te beginnen kunnen wij ons wel degelijk doelen stellen tijdens de duur van ons leven, ook voor een zekere periode daarna. Een verder weg liggend doel kan dan het voortbestaan van de menselijke soort zijn. Zoals we dit kennen als adaptieve complexiteit binnen de natuurlijke selectie. Nog mooier is het voortbestaan van de menselijke soort, maar dan zonder diens mensonwaardige terugval in gruwelijke gewelddadigheden. Gedrag aangepast aan de moraal die voortkomt uit intellectuele reflectie. Vermenselijking tot een hogere kwaliteit lijkt mij een buitengewoon nastrevenswaardig doel.

De natuur kent in de hoedanigheid van de Tweede Wet van de Thermodynamica een nietsontziend verval als eindresultaat: de volslagen entropie. Het zou een prestatie van de eerste orde zijn als de mensheid in zijn tijd van bestaan dit verval kan stoppen. Ik bedoel dan op de schaal van ons vermogen en binnen de actieradius van ons leven als soort. De natuur en de kosmos met die meedogenloze wet zijn vooralsnog buiten bereik en het is een filosofische discussie waard om te bespreken of dit misschien maar goed is ook. Hoe dan ook, we kunnen vooruit. Het hele ontstaansproces is een fenomenaal fenomeen. Die geschiedenis ontdekken

DNA

door terug te lezen en zelfs te beschrijven en met elkaar te bespreken omvat een ongemeen boeiende speurtocht en is als doel en bezigheid ook van grote schoonheid. Het vraagt het uiterste van ons op intellectueel niveau en in feite om een samenwerking (lees: verbindingen) van tot nu toe ongekende complexiteit. Niks waardeloos, niks nihilisme. Water heeft geen doel, wel een onmisbare functie, zeker als het om leven gaat. Zuurstof net zo en er is meer. Het menselijke denken, de schat en bron die reflectie heet, heeft een vergelijkbare functiewaarde, waarvan de optimalisatie ons doel kan zijn. Wie het denken stopt, wie kennisvergaring in boeien slaat, dient de ontmenselijking en is zodoende tegennatuurlijk bezig. De natuur biedt ons een open doel en de dimensies energie en tijd geven er ook nog dynamiek aan mee. □

Filosofie, waar blijf je nou?

FRANS COUWENBERGH (1933) portrettekenaar, voormalig leraar Nederlands, humanosoof

Zojuist de bespreking gelezen van Capital in the twenty-first century van de Franse econoom Thomas Piketty, een 685 dikke pil die door vooraanstaande economen wordt beschouwd als gelijkwaardig aan de werken van Marx, Keynes en Schumpeter. Het wordt nu al begroet als het boek waarop iedereen vandaag zit te wachten, nu de verwoestende gevolgen van het laissez-faire dat sinds de jaren '80 in de wereld van de economie is gaan heersen, schrijnend aan het licht zijn gekomen.

Het boek toont aan dat, wanneer er geen overheid grip houdt op het grootkapitaal, dit uit zichzelf accumuleert in handen van steeds minder kapitaalbezitters, over de rug van de massa die door arbeid het kapitaal produceert. Ten koste ook van de democratie zonder welke de vrije markt niet kan functioneren. Uiteindelijk verschaalt het ook de welvaart die door een democratisch gefundeerde vrijemarkteconomie wordt gegenereerd.

Het nieuwe standaardwerk is gebaseerd op het onderzoek aan belastingaangiften over inkomens en vermogens van twintig landen over de laatste 200 jaar, samengebracht in een enorme database door, behalve Piketty, een Amerikaan en een Brit. Het laat zien dat het kapitalisme, wanneer het als dom economisch mechanisme wordt overgelaten aan de bezitters van kapitaal, onvermijdelijk accumuleert in handen van steeds minder mensen. Maar evengoed wordt nog steeds alle kapitaal, ook wanneer de bezitter het geërfd heeft, geproduceerd door arbeid, en is dus in wezen gemeenschapsbezit. Privé-bezit is een cultuur-evolutionair 'recent' fenomeen, we zijn er als mens niet op gebouwd. Gedurende de eerste 99 % van de pakweg 3 miljoen jaar dat onze soort bestaat, maakte privé-bezit net zo min als ongelijkheid en machtsuitoefening deel uit van het menselijk samenleven.

De vrije markt is niet in strijd met onze natuur

Mensengemeenschappen hebben al heel vroeg netwerken van ruil gekend, en zo lang ruil geschiedt op voet van gelijkheid, hebben alle partijen en voordeel van. Zolang de markt vrij is van machtsuitoefening brengt zij opbloeit van welvaart, kennis en vrede. Privé-bezit en kapitaalaccumulatie zijn daarentegen altijd samengegaan met ongelijkheid en machtsuitoefening. Ze zijn

'recentelijk' in het mensdom gaan woekeren waar, wanneer en zolang er geen ideologisch verweer tegen werd geboden.

Met "recentelijk" bedoel ik de laatste vijfduizend jaar. Vanaf toen geraakten steeds meer stammen

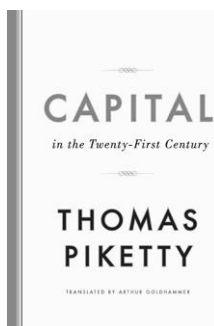
onderworpen aan krijgsheren en hun trawanten. Die evolueerden tot koningen en adel, en de massa tot horigen of zelfs slaven. Onduldbare situaties, welke alleen een langer leven beschoren waren naarmate er meer gelijkheid en recht werd ingebouwd. De hele geschiedenis is er een van moeizame

stappen naar het herwinnen van gelijkheid en democratie waar we als soort geboorterecht op hebben. Deze vijfduizend jaar lange fase van onderdrukking en beschaving is blijkbaar onvermijdelijk geweest. Maar onze menselijke natuur, gevormd in die 3 miljoen jaar van vrijheid en gelijkheid, is een kurk die wel kan worden ondergeduwd maar die de drijvende kracht is welke het mensdom blijft stuwten naar gelijkheid en democratie.

Mensen onderscheiden zich van alle andere soorten erin dat ze de dingen begrijpen. Dat heeft ons macht gegeven over de andere dieren. Het begon met niks, maar na zo'n drie miljoen jaar heeft het ons tot een opvallend dominante soort gemaakt. Het is de vrijemarkteconomie die welvaart en kennis op zo'n hoog peil heeft gebracht dat we nu onszelf beginnen te begrijpen, en die ons macht kan schenken over de wildgroei van het kapitalisme. De kapitaalaccumulatie is tenslotte mensenwerk. De *laissez-faire*-situatie is ideologisch en het verweer ertegen ook.

Verweer tegen uitbuiting

Eerdere ideologische pogingen (zoals het communisme) om verweer te bieden tegen uitbuiting waren nog niet gebaseerd op kennis >>

van de menselijke natuur, wierpen met het badwater van de onderdrukking het kind van de vrije markt weg en bleven daardoor niet meer dan een machtswisseling, een alternatieve onderdrukking. De doorbraak van de vrijemarkteconomie in de jaren zestig heeft het westerse deel van het mensdom bevrijd en zal, zij het tergend langzaam en met veel vallen en opstaan, ook de rest bevrijden. Haar tempo zal aanzienlijk versnellen als het al bevrijde deel het ideologisch verweer tegen de kapitaal-accumulatie eindelijk weet te baseren op het begrijpen van onszelf: op echte kennis van de menselijke natuur.

Het verweer tegen de kapitaalaccumulatie is, net als de kapitaalaccumulatie zelf, ideologisch gefundeerd. In de jaren 60 heerste nog een religieus gefundeerde arbeidsmoraal die kapitaalaccumulatie als immoreel liet aanvoelen. Maar in de jaren 80 had de vrijemarkteconomie de kerken doen leeglopen. De kerkelijke ideologie was behoorlijk verdampt en noch de filosofie noch het humanisme had een alternatief in de aanbidding, hoezeer de consumentenmassa er ook voor open stond.

Filosofenwerk

Ja, het ideologisch verweer is filosofenwerk. We kunnen de samenleving zien als een fabriek met een groot aantal bedrijfsruimten waarin veelsoortige disciplines hun werk doen ten behoeve van de gemeenschap. De directie is de filosofie, residerend in de bovenkamer. Daar wordt het denkwerk gedaan: het werk aan het verhaal waar al onze menselijke bedrijvigheid toe dient en waar we het allemaal voor doen. Het materiaal voor het verhaal vergaren de filosofen in de verschillende bedrijfsruimten, en met het steeds betere verhaal kunnen de verschillende disciplines steeds beter hun werk doen. De fabriek draait als een tierelier... in de ideale nu geschetste situatie. Je kunt zeggen dat die in de vroegste vrije markten van de Ionische stadstaten zoals Milete rond 500 vC aan het ontspruiten was.

Destijds had de beschaving nog een lange weg te gaan: weldra usurpeerden despoten en hun trawanten deze opbloeiende welvaart (de kip met de gouden eieren) en bezetten de bovenkamer. Ze dwongen de filosofen te werken aan ideologieën die bevorderlijk waren voor hun despotie – in deze nog diep-religieuze tijden waren het ook veelal godsdiensten. Maar een kip met gouden eieren die telkens worden weggehaald door kapitaalaccumulatie, die komt niet aan broeden toe. Despotie, van welke aard ook, betekent stilstand, stagnatie, achteruitgang, domheid,

depressie. De filosofen werden de dienstmaagden van de theologie, werden verdreven naar de werkvloer.

Maar de kurk blijft naar boven duwen, en komt boven tjoepen waar ze de kans krijgt. Die kans was het grootst in Europa, waar de machtsuitoefening verdeeld was tussen despoot en kerk, en ook nog eens over hertogdommen, graafschappen en baronieën. In Europa kon een koopliedenklasse zich meer vrijheid verwerven en eigen kapitaal vergaren. De despoot diende zich met de koopliedenklasse te verstaan om aan kapitaal te komen, in ruil voor macht. Het eindresultaat is de doorbraak van de vrije markt in de zestiger jaren. De bovenkamer raakte vanaf toen leeg.

Waar bleven de filosofen dan?

Nog steeds waar ze al tweeduizend jaar vegeteerden: als dienstbaren op de werkvloer. De academische filosofie – want ze was gewoon een werkvloerdiscipline geworden – had zich braaf gevoegd naar de wensen van de machthebbers, of die nu seculier dan wel regulier waren.

Zelfstandig denkenden belandden op de brandstapel, met pinnen dwars door wangen en tong en verticaal door lippen en tong, zodat ze een kruis vormden (ik denk het lot van Giordano Bruno 17 februari 1600) of ze verloren hun baan en inkomen (Spinoza en vele-vele minder bekenden) of raakten volslagen de weg kwijt (Heidegger en vele-vele minder bekenden). De filosofie had zich, na een korte opleving gedurende de Verlichting, verloren in totaal improductieve maar gevaarlose denkrichtingen. En vandaag, nu de totale denk-vrijheid van de vrijemarkteconomie al lang en breed daar is, moet de academische filosofie zich nog steeds opnieuw uitvinden: de weg hervinden naar de goede start van Milete en de natuur-filosofen en opnieuw de bovenkamer innemen.

Piketty is vol goede moed. Hij vertrouwt er op – zo haal ik het uit Esther Bijlo's bespreking van zijn zojuist vertaalde boek in Trouw 19 april '14 – dat we vandaag niet eerst weer de lijdensweg van de 19^e eeuw, zoals toen verwoord door Jane Austen en De Balzac, hoeven door te maken. Kennelijk voelt hij aan dat in het vrije westen het begrijpen van de dingen en onszelf al zo gevorderd is dat we in staat zijn tot een gefundeerd ideologisch verweer tegen de kapitaal-accumulatie.

Maar waar blijft de filosofie nou? □

Een atheïst bezoekt...

Deel 1: Jehova's Getuigen

MARKIES DE JEL (1977, Nijmegen) Ex-christen en gedreven religie bestuderend, met de nadruk op de psychologische en sociologische aspecten

Ze zien direct dat je nieuw bent. Een drietal mannen schudt mij de hand. Een van hen wijst waar ik mag zitten. Een plekje naast zijn vrouw. Iemand tikt op mijn schouder. Ik kijk in de lachende, blauwe ogen van het meisje dat mij vorige week uitnodigde. Ze is mooi om te zien. Zachte gelaatstrekken, grote ogen en lang, donker haar. Ik schat haar rond de twintig. Ze steekt haar duim omhoog. "Goed dat je er bent!"

Anders dan de naam doet vermoeden, oogt de Koninkrijkszaal van Jehova's Getuigen sober. Simpele stapelstoelen in een propere ruimte. Er passen zo'n 150 mensen in. Geen ramen, zoals dat hoort. Een klein podium van naar ik vermoed zo'n dertig centimeter hoog, waarop een kathedr. Niks in de ruimte trekt mijn speciale aandacht, behalve een doorzichtig, rechthoekig bord aan de muur links voorin, met: 'Uw koninkrijk kome... Mattheüs 6:10'.

Het publiek is voornamelijk ouder dan vijftig, maar niet zo vergrijsd als ik recent zag in een katholieke kerk. Mannen, allen met kort haar en baardloos, dragen er pakken. Met stropdas. Op internet las ik dat dit sommige nieuwelingen imponeert. Vrouwen dragen rokken (en soms hoofddoeken, als zij willen bidden in het gezelschap van een man). Jonge kinderen zitten er wiebelig tussen – de Getuigen hebben geen aparte kinderdiensten.

"Mensen zijn over het algemeen niet zo vriendelijk meer," klinkt het uit de boxen. Een zestiger, een slanke man¹ die oogt alsof hij zojuist van een bladzijde uit de Wachttorens² stapte, doet op rustige toon het woord. God wordt 'Jehova God' genoemd. Terloops vermeldt hij, als een vlindertje dat speels langskomt, dat hij gelooft in 'de harde buitenwereld versus de goede gemeenschap van Jehova's Getuigen' (hierna: 'JG'). Met andere woorden: ook hier speelt men de immens populaire 'wij-versus-zij-kaart'. De eigen geloofsgemeenten noemt hij 'de pilaren' – hét bolwerk tegen valse religieuze leerstellingen.

"Lucas heeft alles heel punctueel voor ons opgeschreven" preekt de voorganger over het Lucas evangelie. Hij brengt het fier – met rechte rug en de *air* van een koning – en als absolute waarheid, een reeds lang uitgemaakte zaak. "Dat komt ook omdat Lucas huisarts was, daarvan verwacht je natuurlijk ook punctualiteit." Mij benieuwt het hoeveel JG er nu bewust denken aan wat het beroep 'huisarts' mogelijkwijs kon

inhouden indertijd... en hoeveel er nu denken aan hun eigen huisarts.

Plots verandert de toon van luchtig naar ernstig: "Er zijn zelfs mensen die nu hun leven op het spel zetten om deze dienst mee te vieren! Ook in gevangenschappen, waar mensen zitten opgesloten omdat zij Jehova God willen aanbidden, zullen zij moeite doen om een bijeenkomst te hebben." Voor mij klinkt het alsof er voldaanheid door zijn woorden sijpelt. Want, zoals velen geloven dat het een goede volgelingengroep betaamt, een percentage ervan zal worden vervolgd. Precies zoals Jezus volgens een anonieme schrijver – later aangeduid als Mattheüs – aangaf in de Bergrede. Er wordt niet verteld dat dit voor alle soorten geloofsgemeenschappen in meer of mindere mate geldt. Plus voor hen die niet willen deelnemen aan een dergelijke groep.

Tussen neus en lippen door worden dierenoffers goedgepraat. Omdat Eva de uitnodiging van een pratende slang niet wist te trotseren, moesten nakomelingen middels dierenoffers 'de balans zien te herstellen'. De Israëlieten – in de bijbel neergezet als God's lievelingsvolk, wat het concept van 'superieure en inferieure volkeren' versterkt – slachtten daarom van alles met een hart.

Wel, als er eerst geloof voor nodig is – zoals ik theïsten regelmatig hoor zeggen – om dergelijke immorele praktijken als ethisch te kunnen gaan beschouwen, dan is dat voor mij juist een reden te meer om dergelijk geloof niet te beschouwen als deugd.

"Eeuwig leven hebben... niet vernietigd worden... dat is wat Jehova God voor ons gaat doen! Wat een belofte is dat! Heel fijn!" Het blijft opvallend stil in de zaal, maar ik neem aan dat iedereen het fijn vindt. "Nu ging Jezus dood...", de zestiger kijkt bedrukt. "... en u vraagt zich misschien af: had dat niet anders gekund? Dat is een hele goede vraag, maar nee. Jezus was de enige met het kaliber van Adam. Alle mensen samen redden >>

een dergelijk volmaakt kaliber nog niet. Wat moeten wij intens dankbaar zijn..." De hier aanbeden godheid had dus niet zomaar een mensoffer, maar een perfect mensoffer nodig. Want 'gewoon vergeven' – zoals wij mensen regelmatig doen – is blijkbaar niet het kaliber van Jehova.

Hemelse klasse

De 'paradijselijke omstandigheden' worden breed uitgemeten. Een selecte groep behoort tot 'de hemelse klasse', de overige JG zullen 'straks' op Aarde blijven na een Disney-achtige metamorfose; en zij leven nog ellenlang en gelukkig. Niet u en ik. Wij gaan dood. Enkel, ik herhaal enkel, de JG zullen straks de Aarde bevolken. Dus meldt u rap aan (al loopt u dan wel het risico dat u uzelf een zootje andere slechte omstandigheden, zoals de hel van een andere stroming, op de hals haalt).

"Blinden zullen zien, doven horen, kreupelen lopen...", verzekert de zestiger met gespreide armen. "Dat is iets om naar uit te kijken! Dat heeft waarde!" Hij krijgt de smaak te pakken. "En u krijgt ook een eigen huis! Dat is toch iets om naar uit te kijken! En twijfel niet, want Jezus heeft z'n leven gegeven... dus dan wil hij het karwei toch afmaken!"

Er gaan witte, ovale bakjes rond. Met gebroken matses. U kent ze wel, die typische ronde paasdingen uit de supermarkt. Vroeger thuis deden wij daar een dikke laag basterdsuiker op. Ik moet ook denken aan de hostie vroeger, hoe ik probeerde om hem zo lang mogelijk in mijn mond te houden. Sommigen hier zie ik hetzelfde doen. Het is muisstil. Tot er voetstappen klinken. Mannen brengen halfvolle glazen wijn. Deze gaan zigzaggend door de ruimte; alle zusters en broeders geven een glas aan elkaar door, zonder op te staan, net als tijdens de crackers (ik ben een rij schuifelende mensen gewend). Ze nemen er echter niets van. Onaangeroerd dragen broeders de wijn weg.³

"Hoe meer u over God en Jezus te weten komt, hoe meer u van hen gaat houden" stelt de voorganger aan het einde van de dienst. Met andere woorden: als u niet van hen houdt, dan kent u ze niet. Het lijkt wellicht een logische stelling, maar het is flut. Mocht deze wijze van stellingname al enig gewicht in de schaal leggen, dan wordt het zodanig multi-toepasbaar dat het zijn kracht verliest. 'Hoe meer u over elfjes en kabouters te weten komt, hoe meer u van hen gaat houden.'

Rebecca

Na de dienst maak ik kennis met het meisje dat ik aan het begin beschreef. Haar naam is Rebecca en

ze straalt. "En? Hoe vond je het?" Ze komt dicht bij me staan. Ik kies het woord 'interessant'. Haar enthousiasme doet mij vermoeden dat dit haar niet wekelijks overkomt. Waarschijnlijk ook niet maandelijks. "We zijn er zo gewend aan dat mensen negatief of ongeïnteresseerd reageren, dat we wel even stonden te kijken, ja," babbelt Rebecca. Ze ziet er modieus uit en heeft zich zorgvuldig opgemaakt.

Ik denk terug aan vorige week. Vrolijk had ik 'dat is prima' en 'tof' geroepen toen ze voor de deur stond met haar uitnodigingsfolder, samen met Ria, een dame van middelbare leeftijd. "Echt..?" klonk het in stereo. De herinnering doet mij breed glimlachen.

Recent las ik een berichtje van Louise, een ex-JG. Zij maakt helder hoe een geestelijke gevangenis werken kan: "Ik probeerde te veranderen. Wanneer je gelooft dat God dat wil, wie ben je dan als mens om er iets tegenin te brengen? Maar eigenlijk probeerde ik daarmee te worden wie ik ten diepste niet was. En dat lukte dan ook niet. Daardoor voelde ik me tekortschieten tegenover God... Daarbij voelde ik het als groot onrecht dat 'God' de man in gezag boven de vrouw had gesteld. En dan tot in eeuwigheid. Want het Wachttorengenootschap leert dat mensen voor eeuwig in een paradijs op Aarde kunnen leven, maar in dat paradijs blijft het gezagsbeginsel – dat de man het hoofd is van de vrouw – bestaan. Ik vond dat zó onrechtvaardig. Maar ook met dat gevoel kon ik geen kant op, want wie was ik om iets tegen God in te brengen?"

Ik vraag mij af hoeveel mensen in de zaal dergelijke gevoelens reeds kennen. Op het oog merk je daar niets van...

Verschillende mensen komen naar mij toe en schudden mij vriendelijk de hand. Ik word wederom van harte welkom geheten. Over mijn atheïsme ben ik open, eerlijk en positief, maar dat lijkt de pret niet te drukken – er verdwijnt geen enkele glimlach. Onder andere de volgende complimentjes passeren de revue: "je ziet er veel jonger uit dan je bent; wat een prachtig shirt heb je aan; ik zag dat je meeschreef tijdens de dienst, goed zeg, dat doen er niet veel; je hebt duidelijk goed over de dingen nagedacht; zo, dat je dat weet; dat is ook een interessante kijk op de dingen zeg; ik hoop je vaker te zien."

Rebecca straalt nog steeds. Ria vraagt of ze 'nog wat moet doen' (met de nieuweling, daar hoort een beleid bij), maar vervolgt naar Rebecca: "Je hebt het onder controle, zie ik."

>>

Op sommige momenten staan er wel drie vrouwen tegelijk om mij heen. De mannen houden zich meer op de achtergrond. “Ze is op mijn uitnodiging ingegaan,” zegt Rebecca verschillende malen. Dit is in de gemeenschap een belangrijk gegeven, weet ik. Haar uitnodiging. Niet die van een ander. De hare. Tot slot word ik thuisgebracht. “Hoezo ga je achterin zitten? Ga maar lekker voorin zitten hoor.”

Je zal maar eenzaam, onzeker en slecht geïnformeerd zijn! Door deze ervaring begrijp ik weer wat beter hoe mensen ‘erin rollen’. Dat je denkt: ach, die ene bijbelcursus kan vast geen kwaad... (daar ben ik al voor uitgenodigd, JG smeden het

ijzer als het heet is). Baat het niet dan schaadt het niet, denk je misschien. Welnu, een JG gelooft dus dat ‘straks’⁴ (op het ‘eigen volkje’ na) iedereen wordt weggevaagd. Het heeft er de schijn van dat vele JG dat een geruststellende gedachte vinden. Na enkele dagen, bij mij thuis, zegt Rebecca hierover: “Ik denk binnen tien jaar.”

Uiteindelijk meldt Rebecca mij haar beste reden, haar topreden, om te geloven: “Mijn vader heeft zelfmoord gepleegd toen ik vier was. Ik heb hem nooit echt gekend. Door bij de JG te blijven, geloof ik dat ik een kans maak dat ik hem terugzie...”

And then I said Yes as Jehovah's Witnesses we do shun family members who leave the organisation

ROTTEN&CARDS

Noten

1. Alleen mannen kunnen officiële (bestuurs)functies bekleden. Hierbij beroepen zij zich op tal van bijbelteksten, welke zij letterlijk nemen in plaats van als product van een patriarchale cultuur.
2. Het belangrijkste, tweemaandelijks tijdschrift van de JG. Het zusterijdschrift heet ‘Ontwaakt’. Het gaat om bladen met veel kleurtjes en ogenschijnlijk nette, vrolijke gezinnen. En na elke omschreven probleemsituatie fleurt Jehova de boel weer op. De Jezus van de JG wordt trouwens verbazend sexy afgebeeld. Ik kijk nu naar een halfblote Jezus met brede, gespierde torso – nog nat en glimmend – die zojuist het water uitloopt (uit het boek: ‘U kunt voor eeuwig in een paradijs op aarde leven’, 1982, bladzijde 58).
3. Roken, drugsgebruik en dronkenschap zijn een grondslag voor uitsluiting. Op matig gebruik van alcohol, koffie en andere (licht) verslavende middelen staan geen sancties. Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Jehova's_getuigen
4. Een datum durven ze niet meer aan bij ‘t Besturend Lichaam na meerdere, zoveel mogelijk onder de toren gemoffelde, voorspellingen in het verleden. Bijvoorbeeld dat de wereld eindigen zou in 1914 en 1975. Evenzo weggemoffeld wordt hun lidmaatschap bij de VN gedurende tien jaar (1991 – 2001), terwijl je als JG absoluut niets mag met politieke organisaties (ook niet stemmen). Met andere woorden: volgens de eigen regels heeft het Besturend Lichaam zichzelf reeds ‘uitgesloten’ :-). Meer informatie:

<http://www.jehovahs-getuigen.nl/e-watchman/essays/ngo.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Criticism_of_Jehovah's_Witnesses#Failed_predictions

Enkele lees- en kijktips:

www.jwfacts.com (Engels, uitgebreid); <http://www.freedom4all.net/> (Nederlands);

de boeken ‘Gewetensconflict’ van Raymond Franz (voormalig lid van het Besturend Lichaam) en ‘Het ijskoude paradijs’ van Jana Frey (een toegankelijk en aangrijpend waargebeurd verhaal over een meisje dat als JG opgroeit); twee actieve fora: <http://members.boardhost.com/getuigen/> en <http://www.paradise-cafe.nl/> ;

de films ‘Uitgesloten’, hier online te bekijken: <https://dl.dropboxusercontent.com/u/6841536/Uitgesloten.mp4> en de prachtige film ‘To Verdener’ (Worlds apart): <https://www.youtube.com/watch?v=EIDwXYACfmM>

Het Nieuwe Testament als fictie en propaganda

JAN WILLEM NIENHUYS (1942) was universitair docent wiskunde en is secretaris van Skepsis.

Veel christenen zien het Nieuwe Testament (NT), meer speciaal de evangeliën, de brieven van de apostelen en het boek Handelingen als geschiedschrijving. Ook gelovigen die het zogeheten Oude Testament en het boek Openbaring met een korrel zout nemen, zien het NT als grotendeels feitelijk, met wellicht hier en daar wat overdrijving.

Personen met een opleiding tot priester of dominee weten waarschijnlijk wel beter. In het volgende vat ik een artikel van Norman M. Lambert uit *Free Inquiry* (34.2, februari-maart 2014) samen. Lambert (1935) studeerde 'leken-theologie' en gaf lange tijd lessen over bijbelkennis, maar claimt in zijn autobiografie geen enkele originaliteit: alles wat hij zegt is allang vóór hem door geleerden uitgezocht. Lambert gaat niet zover als sommige bijbel-onderzoekers die menen dat de hele Jezus nooit bestaan heeft en een verdichtsel is, samengesteld uit vage herinneringen aan diverse predikers en natuurlijk helemaal niet zover als amateurhistorici met wilde theorieën als zou Jezus eigenlijk Caesar zijn of het NT een occult of astrologisch geschrift waarin elke gebeurtenis een verborgen kosmologische betekenis heeft.

Het oudste evangelie (dat wil zeggen levensbeschrijving van Jezus) is onbekend, maar er zijn overtuigende sporen van het bestaan en de inhoud ervan. Daarover zo dadelijk meer. Daarna kwam het evangelie van Marcus. Het begint met hoe Jezus in de Jordaan gedoopt werd en het eindigt eigenlijk met drie vrouwen bij een leeg graf die dat aan niemand durfden zeggen. Dit is geschreven kort na 70, dus ruwweg veertig jaar na de gebeurtenissen. Of de broers en zussen van Jezus toen nog leefden is onduidelijk. In hoofdstuk 6 worden er vier met name genoemd, en in 1 Korintiërs hoofdstuk 9 en in Galaten hoofdstuk 1 blijkt met name broer Jacob actief in de christelijke gemeenschap te zijn.

Op dat ogenblik waren er al zeven brieven van Paulus in omloop, nl. 1 Thessalonicenzen, 1 en 2 Korintiërs, Romeinen, Galaten, Filippenzen, Filemon en Galaten. Die dateren van de jaren 50 en 60. In deze brieven gaat het er voornamelijk om dat Jezus gehoorzaam was aan God en verzezen uit de dood. Hoe hij doodging doet nauwelijks ter zake, hoewel Paulus wel de

kruisiging noemt als iets waarvan zijn lezers al weten. Van Paulus staan er nog meer brieven in het NT; enkele daarvan (Efeziërs, Kolossenzen en 2 Thessalonicenzen) zijn van de jaren 70 en afkomstig van volgelingen van Paulus. De andere brieven in het NT, van 'Paulus' en anderen, dateren van na deze tijd.

In tegenstelling tot Paulus in die zeven brieven, legt de auteur van Marcus er de nadruk op dat noch de Joden in het algemeen, noch de volgelingen van Jezus hem goed begrepen. Daardoor is het evangelie van Marcus nogal anti-

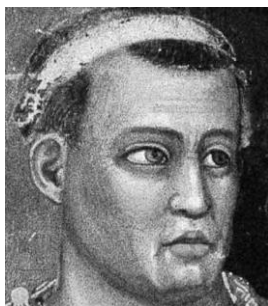
Joods. Zo zijn bij Marcus de joodse religieuze autoriteiten verantwoordelijk voor de dood van Jezus, Pilatus doet gewoon braaf wat hem is opgedragen door de priesters, probeert zich nog te drukken, maar als de verzamelde menigte Joden mag kiezen tussen Jezus en de rover en moordenaar Barabbas, wil de menigte, daartoe opgehitst door de priesters, niet alleen Barabbas vrijlaten, maar eist expliciet

kruisiging voor Jezus.

Hoewel het niet onwaarschijnlijk is dat Jezus werd geëxecuteerd, lijkt mij het verhaal van een keiharde Romeinse prefect die gewillig naar de pijpen van joodse priesters danst nogal fantastisch. Van Pilatus is bekend dat hij weinig consideratie had met joodse religieuze gebruiken, en dat hij rücksichtslos burgers liet afslachten. Dat kostte hem uiteindelijk zelfs zijn baan in het jaar 36 toen hij weer eens zoiets had gedaan met burgers die zich aan 'samenscholen' bezondigden. Zonder verder overleg korte metten maken met een prediker die een menigte op de been bracht, klinkt aanzienlijk minder vergezocht dan het bijbelverhaal. In dat geval heeft de auteur van Marcus het gegeven 'gekruisigd onder Pontius Pilatus' flink geromantiseerd.

Meer verzinsels

Rond of na 90 werd het evangelie van Mattheüs geschreven en niet lang daarna, circa 120, het >>

Pilatus volgens Giotto

evangelie van Lucas, tegelijk met het vervolg, Handelingen. Het is duidelijk dat zowel Mattheüs als Lucas flink hebben zitten overschrijven uit Marcus en dat ze min of meer onafhankelijk van elkaar de verhalen in Marcus mooier of althans uitvoeriger hebben gemaakt. Ik begrijp van mensen die het beter weten, dat de evangelisten eigenlijk nogal onbeholpen schrijvers waren. Door al deze uitbreidingen werden deze twee verhalen ruim anderhalf maal zo lang als het origineel van Marcus. Het is vrijwel uitgesloten dat de auteurs van Mattheüs en Lucas zelf Jezus hadden meegemaakt. Het aantal mensen dat überhaupt iemand gekend had die er rond het jaar 30 bij was geweest, moet ook klein zijn geweest. Dat was voor de meesten overgrootvaders tijd.

Omstreeks die tijd schreef trouwens Tacitus zijn *Annalen*, waarin hij verwijst naar ene 'Christus' die door Pontius Pilatus ter dood veroordeeld zou zijn. De 'chrestiani' kregen (al in 64) de schuld van de brand van Rome en wellicht waren processtukken uit die tijd de bron van Tacitus, maar of daar meer in stond dan wat de christenen over hun eigen geloof beweerden, weten we natuurlijk niet. Maar duidelijk is dat al ruim voor dat jaar de christenen een bekende sekte vormden waarvan men wist dat die zijn oorsprong in Judea had.

De auteur van Lucas gebruikte bij het schrijven van de Handelingen materiaal van Flavius Josephus uit de jaren 90, dus dat 'Lucas' samen met Paulus actief was in de vroege christelijke gemeenschap is nogal onwaarschijnlijk. In dit verband wil ik opmerken dat het Pinksterfeest een gebeurtenis uit Handelingen viert, dus hoogstwaarschijnlijk geheel verzonnen is. Het is niet eens zeker of er ooit een groepje gedeprimeerde volgelingen tamelijk plotseling hun ernstige aanval van cognitieve dissonantie bestreed door te gaan prediken wat ze zo graag wilden geloven. Dat blijkt uit wat tamelijk zeker de inhoud van het allereerste christelijke geloof was.

De Quelle

Dat zit zo. Al in de 19de eeuw viel het bijbelgeleerden op dat er een flinke overlap zit in de echte toevoegingen van Lucas en Mattheüs. Men schreef die toe aan een verlorengene bron, die Q (*Quelle*) werd genoemd. Q bestond uit drie delen, Q1, Q2 en Q3. Men denkt dat Q2 en Q3 van na de verwoesting van Jeruzalem in 70 dateren. In 1945 werd het zogeheten evangelie van Thomas in de Egyptisch woestijn gevonden en daar stond ook heel veel in uit Q1. Deze bron Q (of alleen Q1) moet geschreven zijn door

personen die Jezus zelf hadden meegemaakt. Het is opvallend wat daar allemaal niet in staat: geen geboorteverhaal (net als bij Marcus), maar ook geen wonderen en ook geen leeg graf of verrijzenis. In het oerevangelie is er dus alleen een kennelijk indrukwekkende prediker met een helaas korte loopbaan. Het Mattheüs-verhaal is typisch geschreven voor een joods publiek (hij voegde het 'zijn bloed kome over ons'-detail toe), terwijl Lucas juist meer op niet-joden is gericht.

Daarnaast is er nog het evangelie van Johannes, waarvan de datering onzeker is, maar de stijl wijkt sterk af van de andere drie evangelies. De auteur van Johannes is duidelijk een Griekse denker die zijn Jezus laat praten als een Griekse redenaar met wazige spirituele praat. Het geheel is een beeld van christelijk geloof en geloofspraktijken rond het jaar 100, met de opvatting dat Jezus eigenlijk goddelijk was. Althans in die groep was er kennelijk een flinke portie antisemitisme. Zijn bij de andere evangeliën de priesters, schriftgeleerden en farizeeën of een menigte buiten de rechtszaal van Pilatus de kwaaië pier, bij Johannes zijn het simpelweg 'de Joden', die in hoofdstuk 8 zelfs door Jezus worden betiteld als duivelskinderen en die hem dan van de weeromstuit pogen te stenigen. Het is helaas aannemelijk dat het christelijke antisemitisme en daardoor de Holocaust regelrecht te wijten zijn aan Johannes, hoewel we voor de oplossing 'allemaal uitroeien' moeten kijken in het Oude Testament. Het is duidelijk dat na de bron Q en nog sterker na Paulus en Marcus de Jezus in de niet zo heel vroege christelijke geschriften werd omgevormd naar het klassieke model van een wonderdoener en held (trefwoord: lijst van Lord Raglan), een persoon die werd aangeduid met termen als redder, god, heer, bevrijder, verlosser, net zoals gebruikelijk was voor de keizers in die tijd.

Baaierd

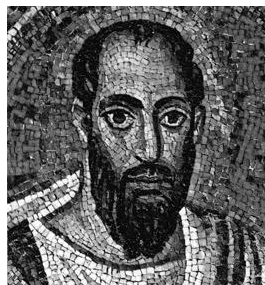
In de oertijd van het christendom circuleerden er minstens 34 'evangelies' plus het nodige aan brieven en andere korte werken. Pas in de 4de eeuw werd uit deze overdaad aan geschriften een keuze gemaakt.

Bijna elk van die teksten was het product van een afzonderlijke groep gelovigen met een eigen agenda en een eigen interpretatie van hun geloof, die er ook geen enkel probleem mee hadden om verhalen drastisch uit te breiden en aan te passen. In dit verband wil ik opmerken dat het nogal ongeloofwaardig is dat het christendom de >>

creatie van één man, Paulus, zou zijn. Het christendom was aanvankelijk een wanordelijke baaierd van min of meer onafhankelijke groepjes met weliswaar onderlinge contacten maar ook elk met hun eigen ideeën. Paulus maakt in zijn brief aan de Galaten zelfs toespelingen op andere evangelies, die volgens hem de verkeerde dingen vertellen. De povere communicatiemogelijkheden in die tijd maakten een streng geleide hiërarchische organisatie onmogelijk. In onze tijd zien we dat religies vaak opsplitsen en alleen een strakke en krachtige leiding kan dat voorkomen. Dat zal vroeger niet anders geweest zijn.

Het evangelie van Marcus werd later uitgebreid met een staartje om het meer te laten lijken op de andere evangelies. Ook de samenstellers van wat dan uiteindelijk het NT werd en die daartoe enkele geschriften uit een veel grotere verzameling kozen, hadden een agenda. Die agenda was dat de goddelijkheid van Jezus en het wonder van de verrijzenis een onbetwistbaar feit diende te lijken. Daardoor ketende de nieuwe religieuze beweging zich definitief vast aan het patroon van religies uit de 2de eeuw. Toen de protestanten zich losmaakten van de rooms-katholieke kerk en

zich alleen nog maar op de bijbel gingen richten, werden die kluisters nog onverbreeklijker. Tot zover ongeveer Norman Lambert.

Paulus

In onze tijd zien we nog steeds gebeuren dat de meest wonderlijke verhalen worden aangedikt of verzonnen en dan een eigen leven gaan leiden. Bij de betere verhalen (sinterklaas, en natuurlijk de verzamelde romanliteratuur) heeft de verteller en de luisteraar of kijker er geen enkele moeite mee dat het fictie is, maar er zijn ook verhalen (homeopathie en andere genezerijen, samenzweringen, ufo's, paranormale lepelbuigerij en dergelijke, alsmede 'urban legends') die niemand ook maar een seconde zou geloven of zelfs maar amusant zou vinden als er niet met een ernstig gezicht bij werd verteld dat het allemaal echt waar en echt gebeurd was. Er zijn zelfs voorbeelden van verhalen die aanvankelijk niet serieus bedoeld waren en die een eigen leven gingen leiden (twee intrigerende voorbeelden: de engelen van Mons en de Indiase touwtruc). Eigenlijk zou het wonderlijk zijn als dat tijdens de eerste twee eeuwen van het christendom niet zo was geweest.

Nachtlichtmeditatie

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is lid van vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis.

Zelfs wanneer 's nachts op mijn slaapkamer de luxaflex en de gordijnen dicht zijn is het niet helemaal donker. Er staat een lantaarnpaal pal voor het raam die op alle nachten van het jaar de nachtelijke straat verlicht. Ook is er het schijnsel van de wekkers. Als ik meditatie in de kleinste kamer in huis ben, doe ik wel het licht uit. Maar ook dan is er een streep licht onder de deur en na verloop van tijd wennen mijn ogen aan de niet complete duisternis.

's Nachts fietsend door Rhijnauwen en Amelisweerd op weg naar Bunnik vanuit de Utrechtse binnenstad is er een klein stukje waar even heel weinig nachtlicht is. Daar stap ik dan van mijn fiets om eens lekker te wateren in de nachtelijke buitenlucht en om ondertussen naar iets van de sterrenhemel te kijken. Stil is het er niet, de snelweg is als ruisend geluid op de achtergrond hoorbaar. Door het overvloedige elektrische licht is er geen duisternis meer. Overal is nachtlicht. In de zomer stond ik op het strand op Schiermonnikoog. Daar is nog iets van de weldadige duisternis te zien, behalve dan dat om

de paar minuten een helle streep licht over het landschap draait. Ook zijn er lichten van de dorpjes, van Ameland, voorbij varende schepen, booreilanden. Er is overvloedig nachtlicht en een schaarste aan duisternis. Mensen hebben een afkeer van duisternis. Het heeft lang geduurd voordat ik besepte dat er door het nachtlicht iets verloren is gegaan dat waardevol is: duisternis. Duisternis, stilte en, af en toe, eenzaamheid, zijn balsem voor de ziel. De intensiteit van individuele existentie wordt nergens sterker gevoeld dan in de duistere stilte. >>

Twintig jaar geleden, Annemarieke en ik kenden elkaar net, waren wij in Kyushu, Japan en tot over onze oren verliefd (en nog steeds). 's Nachts wandelden we over boerenweggetjes langs de kust. We zaten op een vlot bij een kleine haven. Geen mens te zien. Af en toe een hond die aansloeg wanneer we een huis passeerden. Daar op dat vlot lagen we te kijken naar de sterrenhemel, naar het donkere water, naar de silhouetten van de bergen. Het enige nachtlucht op onze nachtelijke tochten waren de hel verlichte *jidohanbaiki*, de drankautomaten, die tot in alle uithoeken door Japan zijn verspreid.

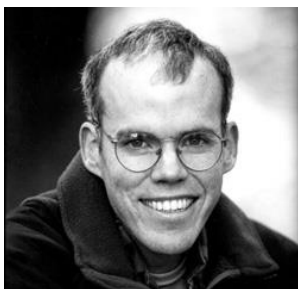
In Nederland is er geen duisternis meer. Kijkend vanuit het vliegtuig dat 's nachts aankomt op Schiphol is te zien dat Nederland hel verlicht is. Hoe anders is het op de vlucht naar New Delhi: onderweg enorme stukken duisternis. Ik ben geen technofobe Luddiet. Ik ben niet tegen technologie, elektriciteit of verlichting. De technologie van de verlichting heeft echter een eigen dynamiek naar steeds meer verlichting en daardoor steeds minder duisternis. Daarmee gaat er iets essentieels verloren. We leven in het zogenaamde *Anthropocene*, dat wil zeggen dat de mensheid voor het eerst in de geschiedenis systeem aarde significant verandert. Er is geen plek op aarde waar de invloed van de mens ontbreekt. In de verste oerwouden, woestijnen, op de polen, op de oceanbodem, overal zijn sporen van mensen. Bill McKibben heeft dat indringend beschreven in zijn boek *The End of Nature* (1989).

Techniek heeft een eigen dynamiek. Er is het gevaar dat de mens slaaf wordt van de techniek en gevangen raakt in consumentisme. We moeten niet uit het oog verliezen dat techniek bedoeld is als hulpmiddel om beter te leven. We moeten reflecteren over wat dat is: beter leven. Betekent dat steeds meer materiële goederen, steeds verder en meer reizen, steeds meer *fast food*, meer entertainment?

Motorrijders

Ik ga geen algemene cultuurpessimistische filosofie uiteenzetten waarin betoogd wordt dat de consumentistische levensstijl leidt tot vervreemding van de natuur. Ik zal bij mijzelf blijven: ik mis de natuur, of beter gezegd, wildernis. Het gevoel van gemis wordt in de

loop der jaren heftiger en het verlangen ernaar groter. Ik verlang naar duisternis, naar stilte, naar ongerepte natuur. Ik ben echter wel zo verslaafd aan luxe en comfort dat een avontuur als *Into the Wild* mij niet (meer) aantrekt. Ik zoek een tussenoplossing. En zo was ik onlangs in La Roche-en-Ardenne in de Belgische Ardennen in een huis in het schilderachtige dorpje aan de ondiepe, heldere Ourthe, omringd door steile beboste heuvels. In het dorpje was één stoplicht. Dat was al een verademing. Ons huis lag aan de doorgaande weg. Wanneer er een auto of (vermaledijde) motor langsreed, doorsneed dat de stilte. Tussen het verkeer door was er stilte. Geen snelweg in de buurt. Geen overvliegende vliegtuigen. Geen industrie. Stilte. Tenminste 's nachts, want overdag kunnen mannen (inderdaad: mannen) niet anders dan herrie maken: scheuren met motoren, rijden op grote vrachtwagens en veel in de weer met kettingzagen waarvan het geluid mij door merg en been gaat. Wij wandelden door de bossen. Maar is dit natuur? Alleen op de steile hellingen staan bomen, op de vlakke gronden is er veeteelt en akkerbouw. De bossen die er zijn, worden intensief gebruikt voor bosbouw. Er zijn grote open plekken waar alles is gekapt. De bossen die er staan zijn aangeplant en de bomen staan er vaak in het gelid. Wanneer je langs hoge bomen loopt, voel je het naderende einde door de kap. Talloze jachthutten. We

Bill McKibben

liepen door een mooi bos met hoge bomen toen er een colonne quads en motorrijders met koplampen aan en oorverdovend lawaai langskwam (alweer mannen natuurlijk). Of dit de juiste plek voor deze observatie is weet ik niet: het zijn mannen die 90% van alle problemen en overlast veroorzaken: mannen vechten oorlogen uit, mannen hakken bomen om, mannen rijden op motoren, mannen vissen, mannen hebben bladblazers, mannen racen in auto's, mannen stunts. Een wereld zonder mannen zou een rustiger en vredzamer wereld zijn. Een feminienere wereld zonder machogedrag zou een veel betere wereld zijn. Er zou dan veel meer natuur zijn. Veel minder techniek. Veel minder overlast. Veel minder lawaai. Veel minder nachtlucht. Dat bedenken ik wanneer ik nadenk over nachtlucht en ik verlang naar stilte en duisternis. □

Onbestemde gevoelens over de Vrijdenkerdag 2014

ANTON VAN HOOFF (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

O ja, het was zeker uiterst genoeglijk op de Vrijdenkersdag 'Houd het geloof erbuiten', die op 17 mei 2014 in het Utrechtse stadskasteel Oudaen werd gehouden. De zon scheen heerlijk als we even naar buiten de Oudegracht op liepen, de opkomst was ondanks de late aankondiging goed, het theaterzaaltje was als locatie verrassend, de stoelen zacht, de sfeer verre van verbeterd. En hoe heerlijk was de presentatie van de schoolvrij-kalender door Richard Duijnsteek en Dick Metselaar. En toch had ik als organisator een achteraf onbestemd gevoel van ontevredenheid.

Deze gemoedstemming kwam niet door de bijdragen van onze kant. Natuurlijk pleitten onze leden Frans van Dongen en Paul Mercken met verve voor het verwijderen van religie uit de wet. En van Sophie van Bijsterveld, bijzonder hoogleraar religie, rechtsstaat en samenleving, aan de (Katholieke) Universiteit van Tilburg en lid van de CDA-fractie Eerste Kamer had ik niet anders verwacht dan het charmante, zalvende betoog dat ze hield: echt rooms. Godsdienst zou nu eenmaal een even maatschappelijk verschijnsel zijn als het huwelijk. En dat was ook wettelijk geregeld. Dank je de koekoek. Het vormen van paren heeft maatschappelijke consequenties: er komen nogal eens kindertjes van... hoe ver gaat de ouderlijke macht...? wat moet er met het bezit na de dood van de partners gebeuren, enzovoort.

Ook Cors Visser, van protestants-christelijken huize, gooide het over de boeg van vergelijking: je klaagde er toch ook niet over als sport werd 'voorgetrokken'? Ja maar, ook sport is in tegenstelling tot god een reëel verschijnsel. Er zijn goede redenen om die te bevorderen, bijvoorbeeld in verband met de volksgezondheid.

Ik moest wat gniffelen bij de marketingadviezen die Visser ongevraagd aan ons verstrekte: we moesten niet op alle religieuze slakken zou leggen om geen kinderachtige indruk te maken. 'O,' dacht ik, 'dat zijn toch kennelijke de punten die prikken.'

Och ja, hij kon er mee leven als de bede 'God zij met ons' van de 2-euromunt verdween. Maar voor de rest was zowel hij als Van Bijsterveld uiterst terughoudend over de vraag waar de religie wettelijk moest terugtreden. Juist van hem had ik een principiële pleidooi verwacht voor het handhaven van de christelijkheid van de wetgeving, maar hij maakte even ontsnappende manoeuvres als Sophie van Bijsterveld. Beiden voelen wel aan dat ze in beginsel ongelijk hebben, maar proberen met bagatel-liseren en pleiten voor gesprek uitstel van de onafwendbare executie te verkrijgen. Ik popelde om hun te vragen of ze jongensbesnijdenis toelaatbaar achten, maar als gespreksleider moest ik me inhouden. Dan hadden de billen bloot gemoeten...

Op bezoek bij vrijmetselaars

DIK KRUIJTHOF (1947, Markelo) is secretaris van De Vrije Gedachte

Op dinsdag 13 mei zijn we naar Groningen geweest om kennis te maken met Vrijmetselarij. Voorzitter Anton van Hooff was uitgenodigd door Loge De Bouwketen om te spreken over Vrijdenken en Vrijmetselen en de Loge had er een openbare lezing van gemaakt. Het was wel in het Logegebouw in Groningen, een mooi oud gebouw met een minder mooie zeer moderne aanbouw.

Anton vertelde in zijn voordracht uiteraard over het ontstaan van De Dageraad, de voorganger van De Vrije Gedachte, uit de loge Post Nubila Lux. Dat was in het midden van de negentiende eeuw en sinds die tijd is er nogal wat gebeurd met beide verenigingen. De Vrije Gedachte werd langzaam onderdeel van de linkse beweging voor de verheffing van het volk oftewel de emancipatie van de arbeidersklasse tegen de vooral op religie gebaseerde vooroordelen van de machthebbers in. De Vrijmetselarij werd een onderdeel van de heersende klassen wat in elk geval naar voren kwam in de omarming van de bijbel in de ritualen (nog altijd het geval) en het niet toelaten van atheïsten als lid (wat bij deze loge niet meer het geval schijnt te zijn, hoewel je je moet afvragen welke atheïst deel wil nemen aan ritualen rond de bijbel). Als hoogtepunt van >>

die inkapseling zie ik ook het feit dat in de negentiende eeuw Nederlandse Oranjes optraden als Opper Grootvorst van die beweging, zodat het in feite een verbinding werd van de Oranjes met de betere burgerklassen. Die verbindende functie vervulde overigens de oudste loge van Groningen tussen de adel van buiten de stad en de betere burgerij, in het zegel van de loge gesymboliseerd door het gereedschap en de graanscholven.

Mijn conclusie: beide bewegingen die zijn voortgekomen uit de Verlichting maar de ene is een emanipatiebeweging gebleven en de ander een integratiebeweging geworden.

Uitbreiding redactie

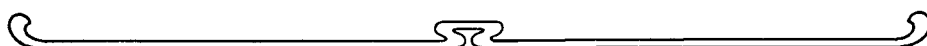
Nadat ons redactielid Wim de Lobel vorig jaar was overleden, was er behoefte aan versterking van de redactie. Thomas Spickmann heeft dat gat inmiddels opgevuld.

Toch was er behoefte aan een verdere uitbreiding. Een van de redenen daarvoor is dat ik besloten heb aan het einde van dit jaar te stoppen als hoofdredacteur. Ik heb het dan drie jaar gedaan, en bovendien word ik dan 75, en dat lijkt mij, zelfs onder dit kabinet, een redelijke leeftijd om te stoppen.

Het verheugt mij dan ook dat ik u kan mededelen dat we twee enthousiaste nieuwe redacteurs hebben: Marlies de Jel en René van Elst.

Zij stellen zich hieronder aan u voor.

Jan van der Werff, hoofdredacteur

Van bidbankje naar DVG, Marlies de Jel

Terwijl ik aan mijn nicht vertelde dat ik een 'bidbankje' had gehad, voelde ik mij kinderlijk. Dit deelde ik in april 2014, een jaar na mijn kwartje: God bestaat niet.

De jaren ervoor had ik regelmatig ernstig aan hem getwijfeld. Maar dat kwam niet zo uit. Het idee van beschermd worden, een goddelijk plan en een bewustzijn zonder lichaam sprak mij nog teveel aan om de hele boel naar fabeltjesland te verwijzen.

Mijn nicht, een pinkstergelovige, vroeg of ik wel echt een band met God had gehad. Ja hoor - ik had zoveel aan het woord 'god' toegeschreven dat ik dacht dat woorden als 'liefde' en 'rust' met hem verbonden waren. Maar wat zeg dat?

Als je nu een eiland neemt - zeg Terschelling - en je vanaf heden elk kind leert dat Sinterklaas bestaat. Zonder dat af te leren. Zonder contact met de buitenwereld. Je roept 'Het Grote Boek Van Sinterklaas' in het leven als moreel superieur werkstuk, en bouwt een dikke toren met een staf. Als je niet gelooft, zo beweer je, beland je na de dood in 'de grote zak', waar mensen in het donker spartelen als vissen in een net. Je zult daar voor eeuwig worden geschopt en geslagen. Hoeveel volwassen 'Sintgelovigen' hebben we over twintig jaar?

Op mijn negentiende fietste ik weer eens van kerk naar huis. Ik was aan het nadenken. Hoe kan een liefdevolle God het goed vinden dat in de bijbel staat dat je homo's moet vermoorden? De conclusie kwam rap: de bijbel is niet van een godheid.

Dat zorgde er niet voor dat ik mijn *godglasses* afzette: die arme God en Jezus, dacht ik. Zij kunnen er natuurlijk niets aan doen wat er in de bijbel staat! Zo kwam het dat ik nog jaren in beide heren geloofde - samen een - en ik er een bidbankje op nahield in een nabij park.

Tot ik echt breed ging onderzoeken, met meer energie. Dagelijks. Uren. De serie *The Atheist Experience* hielp bijvoorbeeld. Het was tijdens een van die afleveringen dat ik merkte hoe logisch ik hun woorden vond. Volgens mij ben ik atheïst, dacht ik... "Ik ben atheïst", zei ik toen hardop. Dat voelde goed en eerlijk. >>

Bij JongHV ontmoette ik daarna Richard Duijnstee. Hij bracht mij in aanraking met DVG. Elke maand ga ik nu naar het Vrijdenkerscafé in Utecht. Dat is zowel gezellig als leerzaam. Een aanrader!

Super dat ik nu ook redactielid ben van de Vrijdenker – graag draag ik eraan bij dat het interessant en afwisselend is.

Marlies de Jel.

36, een dochter van 14, een relatie met Léon, zingen, schrijven, dansen, wandelen, hardlopen, voetballen.

Een nieuw redactielid, René van Elst

Als nieuw lid van de redactie – trouwens ook nog maar pas lid van DVG – stel ik me graag voor aan de leden en de andere lezers van dit unieke blad. Mijn geboorteplaats is Amsterdam; het jaar was 1950. Ik ben opgevoed zonder geloof en ben altijd ongelovig gebleven. Na doorlopen van het gymnasium (α) ben ik in Utrecht gaan studeren en daar in 1974 afgestudeerd in de sociologie. In de jaren '80 heb ik, naast mijn werk, ook nog rechten gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam; die studie heb ik voor drie-kwart afgemaakt. Ik ben 35 jaar werkzaam geweest in Human Resources bij een farmaceutisch-chemisch bedrijf in Weesp; daar heb ik ordners vol – vaak moeilijke – stukken geschreven, zoals beleidsnota's, sociale jaarverslagen, CAO- en contractteksten, interne regelingen, voor-

lichtingsbrochures en allerlei correspondentie. Een aantal jaren ben ik ambtelijk secretaris van de Ondernemingsraad geweest. Ook heb ik veel werk verzet voor het bedrijfsintranet.

Van na mijn pensionering in 2010 vermeld ik het volgende:

- Toenemend aandacht besteed aan de tegenstelling geloof $\leftrightarrow$ ongelooft, aan de geschiedenis van twijfel en ongelooft en aan bekeringen. Om niet alleen maar thuis passief atheïst te zitten wezen, onlangs lid geworden van zowel DVG als het Atheïstisch Verbond.
- Lid van een gezelligheidsvereniging voor oudere homo-mannen in Amsterdam. (In een vroegere eeuw zou ik niet alleen als atheïst, maar ook als homo voor mijn leven hebben moeten vrezen.) Daarvan een jaar bestuurslid voor PR en communicatie geweest; ben de eindredacteur van het tweemaandelijks verenigingstijdschrift en heb hun nieuwe website ontworpen.
- Boeken proefgelezen voor schrijvende kennissen.
- Amerikaanse gedichten vertaald, die in een bibliofiel bundeltje zijn uitgegeven.
- Begonnen met vertalen van een Frans boek uit de 18^e eeuw.

Nog wat diversen:

- goed thuis in Word, Excel en Publisher;
- hobby-fotograaf en Photoshop-gebruiker;
- geïnteresseerd in de natuurwetenschappen en hun geschiedenis;
- op de Wikipedia-pagina 'Rik Peels' zie je mij geheel links op de foto, die gemaakt is tijdens het Nationaal Religiedebat op 29 januari 2014.

Ik wens u veel plezier met dit blad. Hebt u leuke, mooie, diepe, en bovenal vrije gedachten, deel ze dan met ons!

Graag tot ziens bij DVG.

René van Elst

Onderscheiding

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflictanalyse en -management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Er worden in ons vaderland nogal wat onderscheidingen uitgereikt. Zo kan een onderscheiding gemaakt worden in onderscheidingen voor burgers en/of militairen. Je hebt onderscheidingen van hoge, lage en laagste rang. Je hebt ze voor dapperheid, toewijding of een bepaalde niet-militaire prestatie. Je hebt ze voor staatshoofden en een enkele keer ook voor leeghoofden, mits van hoge status.

Voor een onderscheiding zijn er drie nodig: de aanvrager, de beoogde met eretekenen te vereren persoon, groep of instelling en uiteraard de verlenende instantie. Een onderscheiding strekt vooral ten voordele van de gedecoreerde en de gevestigde maatschappij van waaruit de onderscheiding wordt aangevraagd. Het versterkt enerzijds de gevestigde orde met een extra toegewijde burger of militair, terwijl het anderzijds de gedecoreerde de officiële erkenning brengt van maatschappelijk belang te zijn. Een probleem bij onderscheidingen blijft uiteraard: wie wel en wie niet? Natuurlijk zijn er criteria voor elke onderscheiding, maar desondanks blijken velen buiten de boot te vallen. Ook worden er in feite nog steeds onderscheidingen verleend aan personen die gewoon datgene gedaan hebben waarvoor ze (dik) betaald werden of worden. Ook is de hoogte van de onderscheiding vaak mede afhankelijk van de maatschappelijke status van de beoogde '*decorandus*'. Een enkele keer wordt een ereteken geweigerd, zodat de aanvragers voor schut staan. Dat betreft dan eerder burgers dan militairen. De laatsten zijn ook in dezen gehoorzamer en gewend een van bovenaf verordonneerde behandeling blijmoedig te ondergaan.

De hoogste Nederlandse militaire onderscheiding is de Militaire Willems Orde: 'tot beloning van uitstekende daden van moed, beleid en trouw, bedreven door diegenen, welke, zoo ter zee als te lande, in welke betrekking ook, en zonder onderscheid van stand of rang, Ons en het Vaderland dienen', aldus koning Willem I. Het gaat daarbij dus om dapperheid, bedachtzaamheid en het zich houden aan bepaalde waarden. In 1946 benoemde koningin Wilhelmina haar schoonzoon prins Bernhard tot ridder der tweede klasse of commandeur in de Militaire Willems Orde. Zij zou daarmee de traditie gevolgd hebben dat de commandant van een legercorps, in dit geval de Binnenlandse Strijdkrachten, deze onderscheiding na een behaalde overwinning ontvangt. Dat de prins dapper was, soms bedachtzaam en minstens trouw aan zichzelf, zijn schoonmoeder en bepaalde vooroorlogse waarden, staat buiten kijf.

Maar militairen en met name veteranen kunnen, nadenkend over hun werkzame leven, tot de conclusie komen dat ze het, bij nader inzien, niet eens kunnen zijn met de indertijd opgedragen acties. Zo heeft de huidige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, John Kerry, op 23 april 1971, als veteraan, zijn medailles – driemaal een Purple Heart, een Silver Star en een Bronze Star – over een hek gegooid bij het Capitool. Hij was niet de enige. 'Gedurende meer dan twee uur gooiden 800 veteranen hun onderscheidingen, medailles, lintjes, hoofddeksels, jassen en militaire documenten over het hek' om hun weersin tegen de Vietnamoorlog te demonstreren. Het teruggeven van eerder ontvangen eretekens kan van meer maatschappelijke betekenis zijn dan ze te ontvangen.

Inmiddels kent de Amerikaanse krijgsmacht een nieuwe onderscheiding: een '*Distinguished Warfare Medal*'. Het is een eremetaal met name bestemd voor drone-piloten die op duizenden kilometers afstand op de knop drukken. Geen wonder dat de Amerikaanse militairen in Afghanistan, maar ook veteranen, daar 'enige' kritiek op hadden. Men noemde het denigrerend 'de Nintendo medaille', de 'Medaille voor Oorlogvoeren van grote afstand'. Voor nieuwe vormen van oorlogvoeren door middel van drones is niet langer moed nodig, wel beleid in de zin van bedachtzaamheid. Maar dat laatste moet ook niet overdreven worden. De drone-piloot die teveel nadent over de aard van zijn werkzaamheden en die van zijn slachtoffers, maakt kans op posttraumatische stress, een risico dat, naar men zegt, de hoogwaardige militaire onderscheiding meer dan rechtvaardigt. Moed is dus niet langer nodig voor deze drone-medaille. Volgens de Amerikaanse minister van Defensie biedt de medaille 'een speciale erkenning voor de buitengewone prestaties die direct impact hebben op de gevechtsoperaties, maar die niet te maken hebben met moed of fysiek risico'. Misschien valt in dat licht niet uit te sluiten dat het thuisfront van de uitgezonden militair, dat immers groot belang is voor het moreel van de strijdende manschappen, ook voor een eigen onderscheiding in aanmerking komt: de Thuisfrontmedaille (met de Digitale Zwaarden).

Checkpoint 20-6-2014 □

Onze leerstoel

ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad, maar eindelijk is het ervan gekomen: aan de Rijksuniversiteit Groningen is een bijzondere leerstoel ingericht waarvan De Vrije Gedachte een van de poten is. Per 1 februari is mr.dr. Jeroen ten Voorde benoemd als bijzonder hoogleraar op de leerstoel Leo Polak Rechtsfilosofie.

Leo Polak, vrijdenker en rechtsfilosoof

Zo is eindelijk een streven gerealiseerd waarmee de vorige voorzitter Lex Hagenaars *De Vrije Gedachte* meer publiek gewicht en aandacht wilde geven. Hij vroeg mij, als kort tevoren geactiveerd lid, om mee te doen in een commissie om te komen tot een bijzondere leerstoel voor het Vrijdenken. Samen met Paul Hopster en Floris van den Berg stelden we een rapport op. We kregen contact met de Stichting Leo Polak Fonds. Die wilde graag participeren – ook financieel.

Toen gingen we schooiën: welke universiteit had belangstelling voor een bijzondere leerstoel die de Vrijdenkerij een academische status zou geven? Uiteindelijk kwamen we terecht bij de Rijksuniversiteit Groningen. Die had een schuld te vereffenen jegens Leo Polak. Hij was er hoogleraar rechtsfilosofie geweest tot hij door zijn eigen rector magnificus aan de Duitsers werd overgeleverd: in een brief had hij hen de vijand genoemd. Hij bezweek in het concentratiekamp Sachsenhausen op 9 december 1941.¹ Precies zeventig jaar later herdachten we hem in een speciale bijeenkomst. Daar werd het eerste exemplaar van *‘Liever een dode leeuw dan een levende hond’*. *Over de betekenis van de vrijdenker en humanist Leo Polak (1880-1941)* aan het naaste familielid aangeboden. Het boek met stukken van en beschouwingen over hem is nog te verkrijgen – zie onze webstek voor de manier van bestellen.

Al vanaf 1910 was Leo Polak actief voor *De Dageraad*, zoals onze vrijdenkersvereniging toen heette: hij schreef in *De Vrijdenker*, hield voordrachten en trad op voor de *Vrijdenkers Radio Omroep* (VRO) voordat die organisatie door een christelijk bewind de mond werd gesnoerd. Hij zat in het *Comité van Waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische intellectuelen*.

Als rechtsfilosoof hield Polak zich onder andere bezig met *De zin der vergelding* (titel proefschrift, 1921). In 1922 verleende de Groningse universiteit hem een eredoctoraat. In 1925 werd hij benoemd tot bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte en het recht in Leiden. In 1928 werd hij in Groningen gewoon hoogleraar in de wijsbegeerte, tot najaar 1940 toen Joodse docenten op last van de bezetter werden ontslagen. In mei 1941 werd hij naar Sachsenhausen gedeporteerd. Naar getuigenissen van kampgenoten bleef hij ook in Sachsenhausen doceren. Een paar maanden later bezweek hij als gevolg van de barbaarse behandeling in het kamp.

De bijzondere leerstoel

Het rapport op grond waarvan de RUG besloot tot inrichting van de deeltijdse leerstoel geeft de actuele betekenis van Polaks benadering aan: ‘Het gedachtegoed van Leo Polak is gebaseerd op de overtuiging dat de mens zedelijk autonoom moet handelen op basis van redelijk denken en solidariteit met de medemens. Autonoom handelen en redelijk denken zijn volgens hem het fundament van een zuivere, ethische houding, die zowel in het sociale als het politieke debat een belangrijke plaats zou moeten innemen, maar niet minder in het debat over opvoeding en scholing. In onze multiculturele maatschappij leidt dat tot hernieuwde discussies over ondermeer strafbaarheid van godslastering en de verhouding van vrijheid van meningsuiting en vrijheid van levensbeschouwing.’

Wie is de bijzonder hoogleraar?

Met de nodige discretie is een benoemingsadviescommissie aan het werk gegaan. Daarin zat namens ons Rob Tielman. Deze commissie kwam unaniem tot de voordracht om mr.dr. Jeroen M. ten Voorde te benoemen.

>>

Jeroen ten Voorde (1977) is universitair hoofddocent straf(proces)recht aan de Universiteit Leiden. Hij voert binnen het facultaire onderzoeksprogramma Criminal Justice onderzoek uit op het snijvlak tussen strafrecht en filosofie met een bijzondere belangstelling voor criteria voor strafbaarstelling, strafdoelen en het mensbeeld in het strafrecht.

Hij is als fellow verbonden aan het E.M. Meijers Instituut.

Ook verzorgt hij onderwijs aan het Studiecentrum voor de rechts-pleging (SSR). Hij is als auteur verbonden aan verschillende edities van Tekst & Commentaar (Strafrecht, Strafvordering, Gezondheidsrecht en Openbare Orde en Veiligheid).

Hij is rechter-plaatsvervanger in de rechtbank Noord-Holland.

Toen de benoeming rond was heb ik bij een eetafspraak in Leiden met Jeroen kennisgemaakt. Het geanimeerde gesprek leverde een gunstige indruk op. Afgesproken is dat Ten Voorde zich op een van onze 'toogdagen' aan onze vereniging zal presenteren.

¹ Zie voor deze periode in de geschiedenis van de RUG, in het bijzonder het ontslag en de arrestatie van Polak: Klaas van Berkel, *Academische Illusies, De Groningse universiteit in een tijd van crisis, bezetting en herstel, 1940-1945*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2005, pp. 204-216 en pp. 467-468

Geloof maakt meer kapot dan je lief is (deel 2)

Een kort vervolgverhaal van een afvallige van het Apostolisch Genootschap geschreven door John Vrij (pseudoniem is bekend bij de redactie)

De brief aan de Apostel

Nadat Henry te horen had gekregen dat hij zich volgens het Apostolische geloofsnormen (1975) verre moest houden van politieke c.q. maatschappelijke acties nam hij de pen ter hand.

Onder het middageten vroeg zijn moeder: "Wat had de voorganger te vertellen?" Henry had eigenlijk geen zin om er op te antwoorden. Als 19-jarige die voor zijn volwassenenritueel stond (de 'confirmatie' tot belijdend broeder) vond Henry dat hij zijn zaakjes zelf wel kon regelen. Om van de vraag af te komen gaf hij met een dooddoener antwoord: "De voorganger wilde weten hoe het in Haarlem ging en met de Wereldwinkel". Zijn moeder stelde: "Het moet je toch wel duidelijk zijn dat het niet zo goed is om je bezig te houden met de acties van de Wereldwinkel om handtekeningen op de markt in te zamelen. Wat moeten de 'broeders en zusters' binnen het gebouw hier wel niet van denken."

De volgelingen van het Apostolisch Genootschap spraken elkaar aan als 'broeders en zusters'; kinderen en jongeren spraken de broeders en zusters aan als ooms en tantes aan. Zijn oudere zus Francien vroeg aan Henry: "Waarom ga je straks niet mee naar oom en tante Smulders. We gaan daar de kerstochtend voor de kinderen voorbereiden, misschien is Anja er ook wel." Binnen het gebouw hadden Henry en Anja zo te zeggen 'verkering'. Henry gaf aan dat hij moest leren en dat hij aan het begin van de avond met de trein naar het westen zou gaan.

Na het eten had Henry de middag nu vrijaf. Zittend op zijn kamer begon hij zijn gedachten en zijn bedenkingen van het gesprek met de voorganger met losse teksten en kreten in zijn schoolagenda te schrijven. Misschien zou hij hierover toch maar een brief aan de Apostel schrijven. Zijn gedachten – 'het is over en uit' – ging hij nu kracht bijzetten. Het gesprek met de voorganger had Henry nog vers in zijn geheugen staan. Hij schreef zijn bevindingen direct van zich af, het resultaat was een brief van enkele geschreven kantjes.

Oktober 1975

Vereerde Apostel,

Naar aanleiding van mijn gesprek vanochtend met de voorganger van onze plaatselijke gemeenschap schrijf ik deze brief. Na de ochtenddienst werd ik door de voorganger bij hem gevraagd. Door de voorganger ben ik aangesproken op mijn vrijwillige activiteiten bij de plaatselijke Wereldwinkel. De >>

voorganger/priester Wieling vond dat ik mij niet moet bezig houden met acties van de Wereldwinkel. Volgens de voorganger zou ik geen handtekeningen moeten verzamelen voor de vrijlating van Nelson Mandela. Terwijl ik vind dat Nelson Mandela, die opkomt voor de gelijkheid van ieder mens ongeacht zijn/haar kleur, niet in de gevangenis hoort te zitten. De betreffende rassenwetten, waardoor de zwarte medemens om hun kleur als minderwaardig worden gezien, kunnen we als Apostolisch Genootschap toch niet goed vinden? Waarom zou ik mij vanuit onze medemenselijkheid hiervoor niet mogen inzetten? Hoe kan dat in strijd zijn met onze geloofsovertuiging dat we in ieder mens de liefderijke god zien? Aan het einde van het gesprek vroeg de voorganger mij na te denken over de acties die de Wereldwinkel houdt en of ik er wel goed aan doe om daar aan mee te doen en mij zo in de kijker te plaatsen van plaatselijke krant.

Ik vind dat wat ik doe overeenkomt met wat we bespreken op de jeugdkringen* en de bijeenkomsten voor 'Jonge volgelingen' die ik volg in mijn eigen woonplaats en in Haarlem. Verder wil ik nog kwijt dat het mij bevreemdde dat ik zo door voorganger Wieling werd aangesproken op mijn activiteiten die ik voor de Wereldwinkel doe. Namelijk als ik op de tweemaandelijks zaterdagsbijeenkomsten naar Velp ter voorbereiding op de confirmatie ga, heb ik ook altijd een individueel gesprek met Oudste** dhr. Been over mijn voornemen om dienst te weigeren, ook daar spreken we over de Wereldwinkel en de acties. Ik vind het dan ook zeer vreemd dat mij nu zo uitdrukkelijk wordt opgelegd om te stoppen met mijn betrokkenheid bij de Wereldwinkel. In de gesprekken met Oudste dhr. Been hebben we ook afgesproken om mijn confirmatie nog een jaar uit te stellen om alles duidelijk te krijgen voor mijzelf. Vanuit de medemenselijkheid en het zien in elke medemens van een liefderijke god kan ik het niet met mijzelf verenigen dat ik mij als jongeman moet laten opleiden om andere medemens te doden. Waarom zou ik een medemens en medebroeder die toevallig geboren is in een land achter het 'IJzeren Gordijn' moeten doodschieten? Het enige antwoord dat ik van de Oudste krijg is dat ik het niet zo hoogdravend en principieel moet opvatten en dat ik er niet goed aan doe om mijn hoofd zo boven het maaiveld uit te steken. Mij wordt voorgelegd dat ik er voor U, Apostel, niet goed aan doe om mij zo in te zetten voor de medemens in de samenleving. Deze antwoorden helpen mij niet om een keuze te maken. Het enige wat ik dan doe is een keuze maken voor de goede vrede van de gemeenschap***. De aangedragen keuzes vind ik zelf in strijd met de door U, Apostel, geleerde geloofsovertuiging van handelen ten goede van de god in de medemens.

Daarnaast werd mij vandaag door de voorganger duidelijk gemaakt dat ik mij beter niet meer met de Wereldwinkel zou moeten bemoeien en de daarbij behorende acties. Ik zet mij toch in vanuit de door U, Apostel, opgevoede menswaardigheid om ieder mens een plek te gunnen in de samenleving? Dus ook voor de medemens in Afrika, Zuid-Amerika en Azië. Wat is daar nu mis mee?

Volgens het ons geleerde doet elke medemens er toe. Wat is er op tegen om mij in te zetten voor de medemens, mijn medewereldburgers in onderdrukte en onderontwikkelde landen? Ik vind het vreemd dat ik daarom geen handtekeningen zou mogen verzamelen en wat is er mis aan dat ik daarvoor in de krant sta?

Nu ik dit alles op een rij zet, vraag ik mij af wat ik verder moet doen. Ik heb volgens mijzelf geen enkele handeling gedaan die in strijd is met de Apostolische geloofsuitgangspunten. Het bevreemdt mij dat ik niet in overeenstemming met mijn geloofsovertuiging zou mogen handelen. Ik kan alleen maar tot de conclusie komen dat ik verder ga op basis van mijn eigen maatschappelijke en sociale gedrevenheid en dat ik hierbij afscheid neem van het Apostolisch Genootschap.

Met vriendelijke groet, Henry.

(Dit is een deel van de brief die 29 jaar na dato nog kon worden gereproduceerd.)

(* Jeugdkringen zijn plaatselijk wekelijkse bijeenkomsten voor kinderen en jeugdigen om te spreken over de uitleg van de Bijbel en de Weekbrief)

(** de Oudste is het regionale geloofsopperhoofd, in de jaren '70 waren er vier Oudsten)

(*** gemeenschap is de term voor het plaatselijke Apostolische Genootschap).

Nadat Henry deze brief had geschreven, schreef hij nog drie korte afscheidsbrieven naar de Oudste dhr. Been, de voorganger van de plaatselijke gemeenschap en de voorganger van de plaats waar hij studeerde. Henry postte de brieven in de brievenbus aan het einde van de straat voor de post werd opgehaald, ervan uitgaande dat de brieven de volgende morgen bezorgd zouden worden.

Zondagavond ging Henry met de trein naar zijn kamer in het westen om de volgende dag, maandag, weer naar de Hogere Technische School (HTS) te gaan. Het werd toen wel een hele lange tijd stil. In de weken die volgden na de stilte werd duidelijk hoe die stilte werd gevoeld. □

Gevangen

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor Conflictanalyse en -Management (CICAM) van de Radboud Universiteit Nijmegen

Gevangen, van je vrijheid beroofd, zijn is een minder prettige ervaring. Maar in bepaalde gevallen kan het ook door de gevangene positief gewaardeerd worden. Krijgsgevangenschap bijvoorbeeld kan ook het risico van sneuvelen of gewond raken wegnemen. Voor de gevangennemer zijn krijgsgevangenen echter veelal een blok aan het been. In de Oudheid wist men er wel raad mee: je maakte ze dood of verkocht ze als slaaf. Sinds de Conventies van Genève gaat dat niet meer. Hoewel nogal wat uitzonderingen hier de internationale regel ondermijnen.

Zelf mocht ik tot driemaal toe krijgsgevangenen van nabij aanschouwen. De eerste keer was in de meidagen van 1940 toen grote groepen krijgsgevangen Nederlandse militairen over de Amsterdamseweg in Arnhem, richting station, werden afgemarcheerd. Ze hadden een geïmproviseerd vangnet van opengeslagen dekens tussen hen in waarin de langs de kant staande burgers levensmiddelen en andere nuttige zaken deponeerden. De gezichten straalden geen angst uit, eerder berusting en vertrouwen in een goede afloop. De tweede keer ging het om Britse militairen van de First Airborne Division die van het Diaconessenhuis in Arnhem, ook weer, naar het station marcheerden. De krijgsgevangenen, onder wie ook licht gewonden, maakte het V-teken en leken redelijk opgelucht nu de Slag om Arnhem achter hen lag. Anders was het gesteld met de Duitse soldaten die zich bij de bevrijding van Harreveld – ons laatste evacuatieadres – overgaven aan de bemanning van een geallieerd verkenningsvoertuig, aangevuld met behulpzame burgers die nu van een BS-armband voorzien waren. De vier gevangen genomen Duitse soldaten stonden er wat beteuterd bij toen zij van hun uitrusting, maar ook van hun persoonlijke bezittingen, werden ontdaan. De ‘oorlogsbuit’ werd op een handkar tentoongesteld waarna de toegestroomde nieuwsgierigen per persoon één aandenken mochten uitkiezen. Ik was te laat voor een horloge maar heb het zakmes nog lang als bewijs van de schending van de Geneefse Conventie in bezit gehad. De Duitse krijgsgevangenen zullen wel geen hoge pet op gehad hebben van de geallieerde militairen die het stelen van hun persoonlijke eigendommen gedoogden.

Niet in alle gevallen zal de gevangenhouders door de gevangene negatief gewaardeerd worden, zelfs als daar objectief gezien alle redenen toe zijn. Mensen kunnen soms voorstander van hun tegenstander zijn. Bekend is het Stockholmsyndroom waarbij een gegijzelde sympathie voor de gijzelnemer krijgt. Overigens, in overdrachtelijke zin, zijn miljarden mensen de gevangene van religieuze en andere ideologieën, die zij – tegen hun eigenbelang in – hartstochtelijk verdedigen.

Gevangenschap en vooral het eraan ontsnappen, spreekt zeer tot de verbeelding. Het heeft een recreatieve functie en bevredigt gevoelens die met een zelf ervaren tekort aan opzienbarende daden van doen heeft. Voor het grote publiek zijn films, als ‘Colditz’ en ‘The Great Escape’ indrukwekkende verslagen van – geromantiseerde – maar werkelijk gebeurde pogingen om aan krijgsgevangenschap te ontsnappen. ‘The Great Escape’, dezer dagen 70 jaar geleden, gaat over het gevangenkamp ‘*Stalag Luft Nord*’. De nieuwste ideeën over veiligheid en bewaking waren er door de Duitsers in praktijk gebracht. Maar ook de gevangenen zaten niet stil. Er werd een gedegen plan opgesteld en uitgevoerd om via een tunnel te ontsnappen. Van de 220 gevangenen die volgens het schema ’s nachts via de tunnel zouden ontsnappen, slaagden er 77 in de vrijheid te bereiken. Maar slechts drie van hen lukte het ook uiteindelijk voet op neutraal gebied te zetten: twee Noorse krijgsgevangenen en de Nederlander Bram van der Stok. Van der Stok had als reserve-officiërvlieger in de meidagen meerdere missies gevlogen en daarbij in elk geval één Duits toestel uit de lucht geschoten. Zijn vierde poging om na de capitulatie Engeland te bereiken lukte. Na het gebruikelijk onderzoek werd hij als *pilot officer* bij de RAF aangesteld. In die hoedanigheid kon hij o.m. een overwinning op een Duitse Me-109 melden. Maar op 12 april 1942 werd hij neergeschoten en belandde in *Stalag Luft Nord*. Daar wist hij dus uit te ontsnappen: eind goed al goed voor Van der Stok die later als Amerikaans staatsburger en als bekend medicus tot aan zijn dood in 1993 een gelukkig leven leidde. Dat laatste kan niet gezegd worden van de 3,3 miljoen Russische krijgsgevangenen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Duitse gevangenschap omkwamen en van de 1,1 miljoen Duitsers die in Sovjetgevangenschap hetzelfde overkwam. □

De kosmos en wij

GERHARD ELFERINK (1943, Twente) voormalig farmaceut, thans o.a. bestuurslid De Vrije Gedachte

Dat er momenteel weer meer belangstelling bestaat om natuurwetenschappen te studeren is een verheugende zaak. Per slot van rekening zijn chemie, biologie en fysica onze belangrijkste wetenschappen. Enkel zij maken het ons mogelijk écht door te dringen in ons diepste innerlijk. Maar met alleen het bestuderen van voornoemde wetenschappen in het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs zijn wij er nog niet. Ook in het basisonderwijs moet er meer aandacht aan besteed worden.

Uit de hele manier waarop in de samenleving over occulte zaken, waaronder godsdiensten, wordt gedacht en gesproken, blijkt telkens weer dat veel mensen geen flauwe notie hebben hoe de kosmos in elkaar steekt. Het overgrote deel van de bevolking, ook beter opgeleiden, ontbreekt het aan de elementairste kennis van natuur- en scheikunde. Twee kennisgebieden die sinds pakweg het midden van de negentiende eeuw méér kennis over de kosmos en onszelf in zich bergen dan alle filosofen, theologen, en noem verder maar op, voordien bij elkaar hebben bedacht en geschreven.

Een manco aan essentiële kennis dat al die verkopers van metafysische onzin goed van pas komt. Onwetenden kun je nu eenmaal makkelijker iets op de mouw spelden.

De enige remedie tegen deze volkmisleiders is kinderen al in een zo vroeg mogelijk stadium vertrouwd te maken met de basisprincipes van chemie en fysica, en dit als 'Algemene Vorming' hun hele verdere schooltijd te blijven volhouden, los van de in een later stadium gekozen vakkenpakketten.

Hoe moeten wij ons een atoom voorstellen? Wat is de reden dat atomen met elkaar reageren en moleculen vormen, en vervolgens moleculen onderling tot weer nieuwe moleculen? Wat is het wezen van elektriciteit en magnetisme, en wat weten wij van de diverse vormen van energie? Wat is de relatie tussen materie (massa) en energie?

Belangrijk is kinderen er vroegtijdig mee vertrouwd te maken dat, zoals de dingen op ons overkomen, alles te maken heeft met de gevoeligheid van onze (beperkte) zintuigen. Beschikken wij over zintuigen die ons een blik in de microwereld mogelijk maakten, dan zouden wij zien dat wat in de macrowereld als een massieve tafel op ons overkomt, in werkelijkheid uit nagenoeg niets bestaat. En

wat voor de tafel geldt, geldt ook voor het eigen menselijk lichaam. Ook al kun je je met zo'n lichaam zeer pijnlijk aan zo'n tafel stoten! Door de wijze waarop de weinige massa op atomair niveau gestructureerd is, wordt het 'niets' ingesloten en wekt het op macroniveau de indruk 'iets' te zijn. Materie is door massa gevangen niets. En aangezien massa tot energie te herleiden is (en omgekeerd), is materie in feite door energie gevangen niets.

Energie is immateriële (onstoffelijke) invloed, of anders gezegd, tweewegbrenging op afstand. Die afstand kan binnen het microbereik liggen, maar evenzogoed kan die invloed merkbaar zijn over afstanden die in lichtjaren worden uitgedrukt. Denk aan het over grote afstand tot ons komende zonlicht. Ondanks de kolossale afstand van circa 150 miljoen kilometers tussen de zon en onszelf, brengt het zonlicht in onze ogen, huid, zenuwen en hersenen iets tweeweg dat wij als 'licht' en 'warmte' ervaren. Zij nog opgemerkt dat de van de zon afkomstige elektromagnetische straling met golflengtes tussen de 0,4 en 0,8 duizendste millimeter pas in onze hersenen licht wordt!

Omdat energie louter een invloed is, een aantrekkingskracht (sterke en zwakke kernkracht, zwaartekracht, elektromagnetisme), is een ontstaan van de kosmos uit het niets niet geheel ondenkbeeldig.

Zeker zo belangrijk is het kinderen ervan te overtuigen dat, evenals bij de hun vertrouwde computer, ook menselijke software (het gehele menselijke subject) altijd van hardware afhankelijk is. Ook menselijke software heeft een materiële 'drager' nodig. En dat is het menselijke lichaam, meer specifiek: de menselijke hersenen, het menselijk brein.

Evenals de computersoftware niets is zonder de stoffelijke computer met al zijn essentiële onderdelen, is ook de menselijke software niets zonder de stoffelijke hersenen. >>

Er kan dus geen sprake zijn van menselijke subjecten die los van het menselijk brein als ziel, geest of spook ergens 'rondzweven', dan wel op een bepaalde plek in een andere dimensie verblijven, en ook nog eens van zichzelf bewust kunnen zijn.

Want waaruit bestaat zo'n 'vrije ziel' dan wel? Energie, hoor je wel eens beweren. Pure

energie. Maar wat voor energie dan wel? Elektromagnetische?

En hoe wordt die 'pure energie' dan van zichzelf bewust? Rood licht is ook energie. Maar zou rood licht van zichzelf bewust zijn en weten dat het rood licht is? Ik heb zo mijn twijfels.

REACTIES

Marokkanen, PVV-aanhangers en persoonsbeveiliging

ENNO NUY (1950, Aerd) is ondernemer en oud-hoofdredacteur De Vrije Gedachte

Ongeveer twee procent van de Nederlandse bevolking is van Marokkaanse komaf. Geen zinnig mens kan ontkennen dat een deel van de Marokkaanse jeugd onaanvaardbaar tot misdadig gedrag vertoont. En het spreekt voor zich dat dit tot maatschappelijke onrust leidt. Hetzelfde geldt trouwens voor Antilliaanse jongens en het zal u niet verrassen: ook die zou de PVV het liefste het land uitzetten (Tweedekamerlid Fritsma kondigde in november 2013 een wetsvoorstel met die strekking aan, niets meer van gehoord sindsdien trouwens.)

We zijn dan meteen bij de kern van de discussie aangeland. Het verwijderen van de oorzaak van een probleem is de beste oplossing. Ik geef toe, het voordeel van de eenvoud kan hier niet ontkennd worden. Maar we hebben het wel over mensen, groepen mensen. En hele groepen mensen in weerwil van hun Nederlands paspoort collectief over de grens kieperen strookt in ieder geval niet met mijn opvattingen over een beschaafde samenleving. We geven onszelf wel een geweldig brevet van onvermogen wanneer dat de manier is waarop we problemen te lijf gaan. Toch zegt Wilders nadat hij een vol café "minder, minder, minder" heeft laten scanderen doodleuk: "dan gaan we dat regelen."

Voor alle duidelijkheid: ik ontken de werkelijkheid niet en ook ik vind dat zich misdragende burgers stevig en desnoods op basis van *zero tolerance* tot de orde geroepen moeten worden. Dat sommige wijken extreem veel hinder ondervinden van 'Marokkaanse' criminelen is een feit. Wegkijkende ouders of soortgenoten, ook dat kan niemand ontkennen. Dat elke moslim zou leven volgens het voorschrift van de *taqyya* is echter een onzinnige en vooral onbewezen stelling. Maar een specifieke etnische groep collectief stigmatiseren leidt – of men dat nu wil of niet – tot racisme. En zo is een stem op de PVV een stem voor racisme aan het worden.

Hans Coeleman stoort zich aan mijn kijk op 'Marokkanen' maar ik heb het in mijn stukje niet over 'Marokkanen' gehad, zoals ik ook geen beschrijving van een PVV-aanhanger heb gegeven. Ik snap de aantrekkingskracht van Wilders op grote groepen stemmers. En iedere stemmer, ook de burger die zijn of haar stem aan Wilders gunt, dient serieus genomen te worden. Maar tegelijkertijd beschouw ik diezelfde Wilders als een gevaarlijk politicus die ik met alle democratische middelen zal blijven bestrijden. Wilders is het enige lid van een 'partij' die geen partij is en die geen andere leden accepteert. Aan leden moet immers verantwoording worden afgelegd en je hoort rekening met ze te houden. Maar daar houdt Wilders niet van. De PVV onttrekt zich aan het politieke handwerk en heeft al haar vertegenwoordigers uit parlementaire commissies teruggetrokken. Aan gemeenteraadsverkiezingen doet de PVV liever helemaal niet mee. De Henk en Ingrid die Wilders zegt te vertegenwoordigen kunnen nooit en nergens bij hem aankloppen. Wie verzaakt hier?

In de parlementaire democratie zoals wij die hebben, gaat het er juist om bereidheid te tonen tot onderhandelen, compromissen te sluiten om zoveel mogelijk van je eigen wensen voor jouw electoraat te kunnen realiseren en tegelijkertijd rekening te houden met de anderen, de minderheden inclusief. Wilders vervreemdt zich van het hele parlementaire palet door zijn onverbloemd racisme en haat zaaien. Daarmee is vooral het belang van de machtspoliticus Wilders gediend, niet het belang van Henk en Ingrid

>>

Hetzelfde geldt voor Europa. De PVV zet graag vooral politiek links weg als subsidieslurpers maar vraagt wel een subsidie aan om een Brits onderzoeksbureau te laten opschrijven wat Wilders graag horen wil. Nederland moet uit de Europese Unie en terug naar de gulden. De enige onderbouwing die Wilders levert, is de onzinnige verwijzing naar Noorwegen en Zwitserland. Maar de Noren leven van zwart goud, de Zwitsers van zwart geld en als wij Wilders volgen, zitten wij straks allemaal op zwart zaad.

En kijk vooral ook eens naar de partijen waarmee Wilders op Europees niveau kongsi's sluit. Het hele gamma van uiterst rechts is vertegenwoordigd tot en met antisemitisch rechts. De gemeenschappelijke noemer? Xenofobie. En wat dat van doen heeft met de 'joods-christelijke waarden' waar Wilders altijd van rept? In dit verband wil ik nog eens verwijzen naar het uitstekende essay van Rob Riemen *De eeuwige terugkeer van het fascisme*.

En dan tot slot de vrijheid van meningsuiting. Wie Wilders op een of andere manier vergelijkt met een nazi, staat een gang naar de rechter te wachten. Klaarblijkelijk zijn er zelfs voor Wilders grenzen aan die vrijheid. En de Koran moet verboden worden, bij voorkeur verscheurd of verbrand. Het recht op de vrijheid van meningsuiting is kennelijk niet universeel.

Van mij moet iedereen, niet alleen de parlementariër, kunnen zeggen wat hij vindt. Dat geldt ook voor Wilders. Dat een politicus, die om wat hij als volksvertegenwoordiger vindt, wordt bedreigd, moet worden beveiligd is vanzelfsprekend. Maar een volksvertegenwoordiger die zijn uiterste best doet het lijdend voorwerp van zijn obsessie zo vaak en hard mogelijk te beledigen, een volksvertegenwoordiger die de confrontatie verkiest boven het gesprek, zo'n parlementariër hanteert wel een erg ruime definitie van de vrijheid van meningsuiting. Om die vrijheid vervolgens vooral voor zichzelf te reserveren.

Uiteraard heb ik er vrede mee dat maatschappelijke doelen die door het parlement worden geformuleerd, worden bekostigd uit belastinggelden. Maar dat die collectieve middelen worden aangewend opdat Wilders maar kan blijven roeptoeteren wat hem te binnen schiet, daar heb ik moeite mee. Zoals ik er ook moeite mee heb dat belastingen worden aangewend voor bijzonder onderwijs. Om nog maar te zwijgen over het feit dat alles en iedereen belasting moet betalen maar dat geloofsgenootschappen van (veel) belastingen worden vrijgesteld. Maar ik accepteer al die ongerijmdheden en betaal mijn belasting omdat ik uiteindelijk gretig de democratie omarm. Dat gezegd zijnde wil ik wel de stelling poneren dat Wilders zijn status als parlementariër nodig heeft om te kunnen zeggen wat hij allemaal meent te moeten verkondigen. Ik zou zeggen: vind wat je vindt maar draag zelf de lasten. Het is een gotspe te suggereren dat het bestaande recht op de vrijheid van meningsuiting ontoereikend zou zijn om je politieke boodschap te kunnen ventileren. En dan ben ik nog een echte autochtoon. Maar hoe zou een belastingbetalende Marokkaan zich voelen als hij een volksvertegenwoordiger op zijn kosten hoort verkondigen dat hij het land maar beter kan verlaten?

Dit laatste is overigens een dringend advies aan al die bedreigers die de samenleving gijzelen met hun perverse geweld. Wie een ander bedreigt, om welke reden dan ook, heeft in een democratie niets te zoeken. Ik zou zeggen, er zijn genoeg andere plekken op aarde waar een dergelijke zieke neiging vruchtbare bodem aantreft.

PS: Henk Koehorst heeft natuurlijk helemaal gelijk.

Reactie op Fons Tel

GERHARD ELFERINK (1943, Twente) voormalig farmaceut, thans o.a. bestuurslid De Vrije Gedachte

In zijn bespreking 'Niets maakt ons heel' (De Vrijdenker, maart 2014) van het boek 'God bewijzen' van Paas en Peels gebruikte Fons meerdere keren de zinsnede 'wij atheïsten'. Na het artikel gelezen te hebben vraag ik mij toch af of hij wel een atheïst, een niet-godgelovige, is. De atheïst zou volgens Fons geen grond hebben waarop het goede gebaseerd is, maar slechts vage notie hebben van wat moreel goed is. Wat een vreemde opvatting voor iemand die zichzelf als atheïst beschouwt. Spreek voor uzelf, zou ik zeggen. Laat andere atheïsten er buiten. >>

De goedwillende atheïst (er bestaan ook slechtwillende atheïsten!) doet goed omdat het goed is. De 'objectiviteitstheorie' van de filosoof Gerard Heymans kan voor hem/haar een leidraad zijn. Goed is het karakter dat onafhankelijk van eigen voorkeur steeds die belangen het zwaarst laat wegen die het zwaarst zijn. Slecht is het karakter dat steeds eigen genot en eigen voordeel de doorslag laat geven, alleen omdat ze eigen genot en eigen voordeel zijn.

Ook laat de goedwillende atheïst zich leiden door de gulden regel: 'Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet'. Een variant van Immanuel Kant's 'categorische imperatief'. Handel steeds op een manier zoals je zou willen dat iedereen handelt. Elkaar over de kling jagen is een handelswijze die niet aan voornoemd criterium voldoet. Al was het alleen uit eigenbelang. Om dat te begrijpen heb je geen god nodig.

De menselijke moraal wordt in hoge mate gekenmerkt door eigenbelang. Ze berust in grote lijnen op het principe: ik ben bereid mee te werken aan de instandhouding van een geordende maatschappij, als die maatschappij op haar beurt ook bereid is aan mijn eigen instandhouding mee te werken. Voor het innemen van een dergelijk uitgangspunt is op geen enkele manier een bovennatuurlijke macht of iets van dien aard nodig.

Elke moraal die aan iets 'hogers' wordt toegeschreven, komt voort uit de breinen van haar, op invloed en macht beluste, verkondigers en is dan ook doorgaans gekunsteld en dwangmatig van aard.

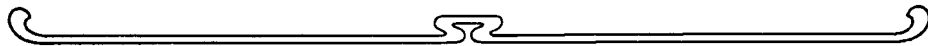
De moraal daarentegen die het streven naar eigen voordeel als bron heeft, gepokt en gemazeld door al die afzonderlijke eigenbelangen, heeft de juiste proportie aangenomen.

Zo'n moraal scheidt normen en waarden waarachter zich eenieder kan scharen, zij het vooral uit egoïstische motieven en dus nogal rekkelijk en vrijblijvend.

'Kwaad' in absolute zin bestaat niet. Het zich bewust zijn van zoiets als 'Kwaad' bestaat enkel en alleen – en dan ook nog niet eens permanent – binnen onze menselijke cultuur en samenleving.

Elkaar verdringen, uitbuiten en zelfs doden is het rechtstreekse gevolg van de natuurlijke *struggle for live* en de *survival of the fittest*.

In de natuur is wat wij als 'Kwaad' zijn gaan beschouwen, niet meer dan een van allerlei sentimenten verstoken vanzelfsprekendheid. De natuur, of beter gezegd de evolutie, streeft op geen enkele manier normen en waarden, laat staan wenselijke moraal, na.

Homo's tegen overbevolking – een reactie op Paul Hopster

René van Elst

Graag voldoe ik aan het verzoek van Paul Hopster om een reactie op zijn artikel "Waarom toch die homofobie" in De Vrijdenker van april 2014. Zelf lid van de bedoelde minderheid heb ik dit artikel, waarvan ik de goede bedoeling niet misken, wel bij sommige passages met opgetrokken wenkbrauwen gelezen. Met mijn opmerkingen en eigen gedachten volg ik de hieronder genoemde hoofdstukjes van het artikel. Ik beperk me hierbij tot de mannelijke homoseksualiteit; alleen wat die betreft ben ik ervaringsdeskundig.

Onnatuurlijk + Angst

Naar mijn mening is er meer sprake van *afkeer* van homo's en homoseksueel gedrag dan van vrees (fobie betekent vrees) ervoor. Ik denk niet dat veel homohaters er wakker van liggen dat homo's niet bijdragen aan de voortzetting van de soort. Die voortzetting loopt toch al de spuigaten uit en het aantal hetero's dat geen kinderen baart of verwekt, is vele malen groter dan het aantal homo's. Homo's roepen afkeer op omdat men het een onsmakelijk idee vindt dat mannen met elkaar 'vozen' en/of omdat ze als verwijfd worden beschouwd. Ook is de associatie homo's/kinderlokkers de wereld nog niet uit. En dan zijn er niet te vergeten de afkeer op religieuze gronden van deze 'gruwel' en het vage idee dat homoseksueel gedrag onnatuurlijk is. Vaak uiten mensen zich politiek correct in homotolerante zin, zonder werkelijk van zo'n afkeer vrij te zijn. Tenslotte noem ik de homo als één van een aantal zondebokken; zoals Kabaret Ivo de Wijs zong: "En wie krijgt er dan de schuld? Die debiele homofiele Joodse neger, met een bult."

Over 'onnatuurlijk' gesproken: wat is er natuurlijk aan bijv. roken, alcohol drinken, autorijden en noem maar op? >>

Besmettelijk

Volgens een oud bijgeloof gaan homo's als een soort vampieren rond om jonge jongens te verleiden en ze aldus in homo's te veranderen. Hopster schrijft terecht dat de opvatting dat homoseksualiteit een besmettelijke ziekte is, allang achterhaald is. Hij voegt daaraan toe, dat homoseksualiteit verward is met de ziekte AIDS en dat je van AIDS niet homoseksueel kunt worden. Het bestaan (hebben) van deze verwarring was mij tot nu toe volkomen onbekend. Vast staat, dat AIDS aanvankelijk werd gezien als een homoziekte, omdat deze alleen bij homo's werd geconstateerd. Vrij snel werd duidelijk dat het om een virusziekte gaat, die alle gezindten kan treffen en dat, vooral in Afrika, ook op grote schaal gedaan heeft en nog doet.

Keuze

Als aanvulling op hetgeen Hopster hierover schrijft, merk ik op dat vroeger nooit is uitgelegd hoe de opvoeding, of bijvoorbeeld het hebben van een dominante moeder en een 'slappe' vader, tot homoseksualiteit zou kunnen leiden. Bij mannelijke homoseksualiteit gaat het om zich aangetrokken voelen tot mannelijk schoon; net zomin als het zich aangetrokken voelen tot vrouwelijk schoon is dat iets wat je leert. Het zit er van jongs af aan in, net als linkshandigheid en rechtshandigheid. Talloze broers zijn met verschillende seksuele voorkeur groot geworden. (Een leuk voorbeeldje: ik ken een homoseksuele theoloog – jawel! – die getrouwd is geweest en drie zoons heeft, van wie één homoseksueel is.)

Ook hier kunnen we spreken van een oud bijgeloof, vergelijkbaar met verhalen dat zelfbevrediging tot blindheid of ruggenmergtering kon leiden.

Vrouwonvriendelijk

Hopster gaat in het hoofdstukje met deze titel voorbij aan de vrouwonvriendelijke elementen in het christendom, wellicht omdat de lezers van dit blad die al kunnen dromen. Ik ga hier maar niet in deze leemte voorzien.

Bevruchten

Wat betreft de voortplantingsgerichtheid van heteroseks wil ik alleen opmerken dat het overgrote deel van de dagelijkse heteroseksuele activiteiten – voor zover ik het kan overzien – lustgericht is.

Pedo

Jammer is dat in dit artikel over homofobie de pedofilie aan de orde wordt gesteld, als het ware aanhakend op het oude bijgeloof omtrent homo-kinderlokkers, waar ik hierboven over sprak. Hoezo jammer? Ik ga ervan uit dat een percentage hetero's pedofiel is en een percentage homo's ook. Zelfs als die percentages enigermate verschillen, zijn er vele malen meer hetero-pedofielen dan homo-pedofielen. Ik zie dus geen speciale aanleiding, behalve als het zou gaan om bestrijding van dat oude bijgeloof, om pedofilie een plaats te geven in een artikel dat acceptatie van homoseksualiteit beoogt.

Overbevolking

Hopster stelt: "Indien het homohuwelijk door steeds meer landen wordt geaccepteerd, zal dat invloed hebben op het terugdringen van het geboortenoverschot." Mijns inziens maakt het geen verschil of homo's een wettelijk huwelijk aan kunnen gaan of niet. In vroeger jaren traden veel homo's in het huwelijk, met een vrouw bedoel ik, omdat zij niet beter wisten en/of in hun leefsituatie geen andere keus hadden. Niet zelden werden ook kinderen verwekt in zulke huwelijken (ik verwijs naar het eerder genoemde voorbeeldje). Dat zulke huwelijken nu nog maar zelden worden gesloten, komt niet doordat het homohuwelijk is opengesteld (als een soort alternatief), maar doordat homoseksualiteit een meer algemeen bekend en bespreekbaar verschijnsel is geworden. Daardoor krijgen mensen eerder en beter zicht op wie ze zelf zijn. Tegelijk is de vrijheid voor homo's om zichzelf te zijn allengs toegenomen. Er zijn dus niet veel homo's meer die nog 'tegen heug en meug' kinderen verwekken. Het belangrijkste is niet de acceptatie van het homohuwelijk maar de acceptatie van homoseksualiteit. Terecht noemt Hopster dat ook als één van vier factoren voor verlaging van het aantal aardbewoners, al lijkt het mij geenszins een factor die op de eerste plaats moet worden gezet.

De toevoeging "(met daarbij onvoorwaardelijke afwijzing van pedoseksualiteit)" vind ik echter overbodig en ernstig misplaatst, omdat pedoseksualiteit hier ten onrechte (alleen) wordt gekoppeld aan homoseksualiteit. □

Boekenlijst De Vrije Gedachte

De egoïst Max Stirner

Biografie

Hans Jansen

114 pagina's. Prijs € 17,00

De dageraad van het positief atheïsme

Jan Hoving over godsdienst en seksualiteit in het Interbellum

Vincent Stolk

175 pagina's. Prijs € 12,50

Denkers zonder dogma's

Voordrachten en foto's van het DVG-jubileumcongres

Bert Gasenbeek (redactie)

198 pagina's. Prijs € 5,00

Geleefde brieven Deel I: Prometheus

Roman

Floris van den Berg; (nawoord: Frans Bijlsma)

237 pagina's. Prijs € 25,00

God noch autoriteit

Geschiedenis van de vrijdenkersbeweging in Nederland

Redactie: B. Gasenbeek, J.C.H. Blom en

J.W.M. Nabuurs

366 pagina's. Prijs € 10,00

Hoe komen we bij God? Vroeg het biggetje

Een boek voor iedereen die zich niets laat wijsmaken

Michaël Schmidt-Salomon en Helge Nyncke

Vertaald uit het Duits door Frans Bijlsma

18 pagina's. Prijs € 15,00

Liever een dode leeuw, dan een levende hond

Over de betekenis van de vrijdenker en humanist Leo Polak

Bert Gasenbeek (redactie)

172 pagina's. Prijs € 15,00

Misschien is niets geheel waar ... en zelfs dat niet

Multatuli: inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten

Bert Gasenbeek (redactie)

178 pagina's. Prijs € 14,50

Schendingen van de scheiding tussen Kerk en Staat

DVG werkgroep Kerk en Staat

176 pagina's. Prijs € 5,00

Sprokkelhout

Een polemisch-filosofische ideeën bundel

Gerhard Elferink

99 pagina's. Prijs € 5,00

Uit vrije dwang

Gedichten van Aboe l-Alaa al-Ma'arri

Gedichten: Jaap van den Born

Vertaling: Pieter Smoor

146 pagina's. € 10,00

De boeken kunnen worden besteld door per exemplaar het aankoopbedrag, vermeerderd met € 2,50 verzendkosten, over te maken naar bankrekening: NL15INGB 0000 2745 51 van De Vrije Gedachte te Soest, onder vermelding van de titel van het gewenste boek.

Daarnaast dienen de adresgegevens via een e-mail worden doorgegeven naar:

penningmeester@devrijegedachte.nl, met vermelding van de titel van het gewenste boek en de datum van betaling. (Op de afschriften van een bankrekening worden de adresgegevens van de betaler onvolledig weergegeven.)

Zodra de betaling en de adresgegevens binnen zijn, wordt de bestelling verzonden.

Obductie

HANS LOUIS KOEKOEK (1935, Rotterdam) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

Uit een tv-documentaire van de VARA, Zembla, bleek dat obducties, lijkschouwingen, in ons land vrij regelmatig worden uitgevoerd. Een deel van die schouwingen wordt verplicht verricht in opdracht van het Openbaar Ministerie. Dit als er verdenking bestaat over de doodsoorzaak, dus als er misdaad in het spel zou kunnen zijn of iets van die orde. Ook kan het OM een lichaam ter beschikking houden voor reconstructie als bepaalde mogelijk strafbare handelingen niet helemaal duidelijk zijn. Dat deel van de schouwingen lijkt helder.

Verreweg het grootste deel van de obducties wordt door een patholoog-anatoom in de Nederlandse ziekenhuizen verricht. Na het zien van die documentaire wordt het beeld minder helder. Na een sterfgeval blijven soms voor de artsen vragen over de feitelijke doosoorzaak onbeantwoord liggen. In een aantal gevallen wordt aan de familie van de gestorvene toestemming gevraagd obductie te mogen uitvoeren. De achtergrond van die vraag is bevattelijk. Artsen willen hun kennis op peil houden en raken nooit uitgeleerd.

Veel mensen aanvaarden dit en geven – soms kort na het overlijden van hun familielid – toestemming. Op dit punt komen we in de gevarenzone: die toestemming wordt louter verbaal gegeven. Uit de praktijk van alledag blijkt dat dit onvoldoende is. De vraag en de toestemming moeten schriftelijk worden gesteld en evenzo beantwoord. Helaas is men daarmee nog niet klaar. Ook dient er op papier vermeld te worden of er organen uit het lichaam verwijderd mogen worden en indien mogelijk terug geplaatst zullen worden.

Lijkschouwing kwam in de media toen een echtpaar te horen kreeg dat hun vader zonder hart was begraven. Het hart lag nog in de vrieskast. Het ziekenhuis beriep zich op het feit dat gedegen onderzoek van het hart te veel tijd vroeg, de begrafenis van het overschot moest ook tijdig doorgang kunnen vinden. Het echtpaar was hevig ontsteld en geëmotioneerd. Ze tekenden protest aan.

Nu kom ik als columnist op het punt waar ik naartoe wil. Het moet voor iedereen toch duidelijk zijn dat het hart niet meer dan een symboolorgaan is. Het pompt het bloed in het lichaam rond, net als bij alle zoogdieren. Orgaantransplantatie maakt het mogelijk met het hart van een ander te leven. Veel Nederlandse gezegden en uitdrukkingen zijn ontstaan in een tijd toen men op medisch gebied nog te weinig kennis bezat. Harteloos, hartelijk, hartverwarmend, hartstocht zijn, puur wetenschappelijk beoordeeld, loze begrippen. Ze hebben wel emotionele waarde voor de literatuur en de poëzie waarmee men het leven kleur en fleur poogt te geven.

De huidige medische technologie heeft velen de ogen geopend: de mens zetelt in zijn hersenpan. Alle mogelijke en ook ongewenste eigenschappen vloeien voort uit, laat ik het maar noemen: hersenkronkels. De mens die je bent, zit in je kop. In die kop gebeurt het, daar wordt uitgemaakt wie je bent en wat je wilt.

Gelukkig liep niet iedereen achter in die goeie ouwe tijd. Het gezegde “Wat hij in zijn kop heeft zit niet in zijn benen” is al heel oud en verdomde juist.

Schrijnend is dat bij jonge kinderen met agressieve hersentumoren vaak de hersenen verwijderd moeten worden voor nader onderzoek. De hersens worden in flinterdunne plakjes gesneden zodat ze onder de elektronenmicroscop kunnen worden geschoven. Het zal duidelijk zijn dat die plakjes niet meer tot een reële hersenmassa terugbewerkt kunnen worden. Dan wordt dus een kind hersenloos begraven. Al het ware menselijke is voor mijn gevoel verwijderd. Er ligt geen mens begraven, slechts een omhulsel. Als ik me daarin verdiep, ga ik dat ontstelde echtpaar beter begrijpen.

